

176275

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM ANA BİLİM DALI

İRAN'DA DİNİ SEYAHATLERİN ÖNEMİ
VE DİNİ ZİYARET MERKEZİ
ASTANE KUDSE REZEVİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Yöneten : Doç.D. Cemal Şanlı
Hazırlayan : MEHRMAH GHARAVİ NAJMABADİ
No : 133

İstanbul, 1986/7

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM ANA BİLİM DALI

İRAN'DA DİNİ SEYAHATLERİN ÖNEMİ
VE DİNİ ZİYARET MERKEZİ
ASTANE KUDSE REZEVİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Yöneten : Doç.D. Cemal Şanlı
Hazırlayan : MEHRMAH GHARAVİ NAJMABADİ
No : 133

İstanbul, 1986

"İran'da Dini Seyahatlerin Önemi ve
Dini Ziyaret Merkezi Astane Kudse Rezevi "
konulu Yüksek Lisans Tezimin hazırlanmasın-
da yardımlarını esirgemeyen ve değerli ten-
kitleriyle beni yönlendiren danışman hocam
Sayın Doç.Dr. Cemal Şanlı'ya teşekkürlerimi
bir borç bilirim.

Mehmah Charavi Najmabadi

I Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ	1
1- İRANDA TURİZM	6
1.1. İranın Genel Durumu	6
1.2. İran Turizmine genel bakış	7
2- İRANDA DİNİ TURİZM VE HORASAN BÖLGELERİ	
2.1. Tarihi Geçmişi	35
2.2. Horasan Bölgesi	37
2.2.1. İslamdan önce Horasan	37
2.2.2. İslamdan sonra Horasan	39
2.2.3. Coğrafi Özellikler	43
2.2.4. Horasanda Kültür	44
2.2.4.1. Din	44
2.2.4.2. Edebiyat-İlim-Sanat	46
2.2.5. El Sanatları	48
3- HORASAN MERKEZİ MEŞHED KENTİ	51
3.1. Tarihi-Coğrafi durumu	51
3.2. Meşhed Halkı	52
3.3. Meşhedin Caddeleri	54

3.4. Meşhedin basını	60
3.5. Meşhedin kütüphaneleri	61
3.6. Meşhedde Dini Törenler	61
3.7. ASTANE KUDSE REZEVİ	
3.7.1. Genel Tanımı	63
3.7.2. Bölümleri	64
3.7.2.1. Hazreti Konaklama tesisi	64
3.7.2.2. Bestler	66
3.7.2.3. Eski Şahn	66
3.7.2.4. Yeni Şahn	69
3.7.2.5. Müze	70
3.7.2.6. Kütüphane	71
3.7.2.7. Şeyh Bahaii Türbesi	71
3.7.2.8. Teşrifat Salonu	71
3.7.2.9. Mihman Sera	71
3.7.2.10. Minareler	72
3.7.2.11. Kapılar	72
3.7.2.12. Harem	75
3.7.2.13. Kümbet	75
3.7.2.14. Zerih	76
3.8. Merasım ve Teşrifatları	78

3.9. Camileri	80
3.10.Eski Medreseler	84
3.11.Tarihi Eserler ve Meşhedin görünecek yerleri	86
3.12.Şehir dışı eserler ve gezilen yerler	87
3.13. Konaklama Tesisleri	96
4- TURİZM ALANINDA ÜLKE GENELİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR	99
4.1. Deftere Cehangerdi	99
4.2. Meşhede ait Çalışmalar	104
5- DEĞERLENDİRME- SONUÇ	106
BİBLİYOGRAFYA	109

ÖZET

Tez kapsamında İran'da dini seyahatlerin önemi, bu konudaki önemli merkezi olan Astane Kudse Rezevi de alınarak incelenmiş, turizm açısından değerlendirilmesi yapılarak, varolan eksikliklere karşı çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Tez beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde İranın genel durumu, konumu, coğrafi şartları, dini yapısı, halkı, yaşayışları ile kısaca ele alınmış daha sonra İran Turizmi, turistik bölgeleri, iç ve dış turizm hareketleri, bu konudaki bazı istatistiklerle genel bir bakış altında incelenmiştir.

İkinci bölümde İranda dini turizm tarihi gelişimi ile birlikte ele alınarak bugünkü durumu neden-

leri ile incelenmiş, ve bu konudaki en önemli bölgelerden olan Horasan tarihi geçmişi, İslamdan önce ve islamdan sonraki durumu kültür yapısı, din, edebiyat, ilim, coğrafi özellikleri, el sanatları ile ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Horasanın merkezi olan ve aynı zamanda Astane Kudse Rezevi gibi önemli bir dini ziyaret merkezini sınırları içinde bulunduran Meşhed kenti tarihi coğrafi durumu, halkı, önemli caddeleri, basını, kütüphaneleri, dini törenleri, camileri, medreseleri, tarihi eserleri, gezilip görülecek yerleri, şehirdışı eserleri, konaklama tesisleri ile tanıtılmıştır. Ve ayrıca, yine bu bölümde Astane Kudse Rezevi bölümleri olan Hazredi konaklama tesisi, besteler, eski sahn, yeni sahn, müze, kütüphane, Yeyh Bahaii türbesi, teşrifat salonu, Mihman Sera, Minareler, Kapılar, harem, kümbet zerih, merasim ve teşrifatları anlatılarak tanıtılmıştır.

Dördüncü bölümde turizm alanında ülke genelinde yapılan çalışmalar bu alanda kurulan örgütlenmeler

tarihi gelişimleri ve şu andaki durumları, bu amaçla kurulan Deftere Cehangerdi rgtnn varolan grupları : bütçe ve planlama grubu, Femni Grubu, Tahsilat grubu, Seyahat aventeleri grubu, eğitim ve gözetme grubu ile bunların görevleri ve yaptıkları çalışmalar anlatılmıştır.

Beşinci ve son bölümde ise konunun genel turizm bilgileri işığında ve ayrıca ülkenin ekonomik, sosyal ve politik durumu da gözönüne alınarak genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve bu değerlendirmeler işığında yapılmış ve yapılmakta olan çalışmaların olumlu ve olumsuz yönleri ile eksiklikleri , önemli bir boşluk olan konaklara tesislerinin durumu ele alınarak üzüm nerileri getirilmeye çalışılmıştır.

G İ R İ Ő

İnsanların tarihin eski çağlarından itibaren farklı nedenler ve amaçlar doğrultusunda seyahat ettikleri bilinmektedir. Özünde değişik yerler görmek, ihtiyacını karşılayan bu seyahatler, insanlığın tarihi gelişim süreci içerisinde farklı ihtiyaçlara hizmet etmiştir.

Farklı toplumsal yapılar arasındada süregelen bu ilişkiler, beraberinde kültürel, sosyal, politik, ekonomik v.b. taşımacılığında getirmiştir. Bu taşımacılık doğal bir alışveriş ve etkileşim kaynağı olmuş, bu nedenle XX. yüzyıl başlarından itibaren bilimsel olarak ele alınmıştır.

Bu etkin ve karmaşık olayın sonuçlarının insanların lehine çevrilebilmesi için , farklı yönlerinin farklı biçimlerde değerlendirilmesine gidilmiştir.

Bu biçimlerden biriside, kültürel değeri olan yerleri görerek, gezerek öğrenme amacına dayanan kültürel turizmdir.

İnsanlık tarihi içerisinde önemli bir olgu olarak her zaman varlığını sürdürmüş olan, kimi zaman sosyal, kimi zaman ekonomik yapı ile sürekli etkileşim içinde olan dinde turizm alanında kendisini bu biçimde göstermiştir.

Kısaca turizm olarak adlandırdığımız seyahatler önemli bir toplumsal olgu olan din üzerindedeki etkisini göstermiş, tanıtılması, yaygınlaşmasında rol oynamıştır. Zamanlar belirli dönemlerin farklı bölgelerde yaygınlaşması, bu bölgeler arasında ortak bir bağ kurmuş, bu bağ etrafında bir turizm olayı meydana gelmiştir. Bu çerçevede içerisinde oluşan turizmi kısaca dini turizm olarak tanımlayabiliriz.

Konumuz olan İranda da din tarihi gelişim süreci içerisinde sürekli önemli bir yer tutmuştur. Bu önem kültürel gelişimide etkilemiş, dini yapılar ve eserlerin oluşumunu sağlamıştır. Bu tarihi zenginlik temelinde gelişen yapı, ülkeye dini turizm alanında çekicilik kazandırmıştır. Turizmin genel olarak dünya çapında önem kazanması ile birlikte bu ülkede varolan yapı değerlendirilmiş ve bu tarihi

birikim islâm dünyasına açılmaya çalışılmıştır.

Eğitici, yaygınlaştırıcı, öğretici özellikleriyle dini turizm İranda da yaşanmıştır ve farklı derecelerde olsa yaşamını sürdürmektedir.

Bu konuyu ele alışımındaki amaç ; kendi ülkem olan İran'da , dini turizmi somut bir biçimde ele almaktır. Bunu yaparken elbetteki genel birtakım verilerde ulaşmaya çalıştım.

Konuyu beş ana başlık altında ele aldım.

Birinci bölümde " İran'da Turizm " başlığı altında İran'ın ve İran turizminin genel bir anlatımını yapmaya , ikinci bölümde İran'da Hini turizmi tarihi geçmişi ile birlikte ele alarak, bu konuda önemli bir bölge olan Horasanı İslamdan önceki ve sonraki durumu, coğrafi özellikleri, ve kültürel yapısı ile anlatarak açıklamaya çalıştım.

Üçüncü bölümde bir önceki bölümde ele aldığım Horasanın merkezi olan Meşhed kentini tarihi, coğrafi durumu, halkının özellikleri, caddeleri, basını, kütüphaneleri ve burada yapılan dini türerler camileri, eski medreseleri, tarihi eserleri, gezilip görülecek yerleri, konaklama tesisleri ile tanıtmayı, ayrıca Meşhedin dini ziyaret merkezi Astane Kudse Rezeviyi, bölümleri, merasim ve teşrifatları ile anlatmaya çalıştım

Dördüncü bölümde turizm açısından ülke genelinde ne tür çalışmalar yapıldığını, varolan kuruluş ve örgütlenmeleri, görevlerini anlatmaya ,

Beşinci ve son bölümde ise tüm konunun genel turizm bilgileri ışığında değerlendirmesini yaparak ,

varolanı nedenleri ile göstermeye, çözüm önerileri getirmeye çalıştım.

Ancak daha önceki dönemlere ait çalışmaların sistemli bir dökümünün yapılmamış olması ,bu konudaki çalışmamı zor ve sınırlı kılmıştır. Bu nedenle varolan ve edinebildiğim kopuk bilgileri birleştirerek bu tez çalışmasını oluşturmaya çalıştım.

Araştırmam sırasında Erşad-i İslami Bakanlığına bağlı turizm bürosu, İstatistik bölümü, Gitaşenasi, Tahran Üniversitesi kitaplığı, Tahran Merkez Kütüphanesi ile sürdürdüğüm ilişkilerin büyük faydası olmuştur.

1- İRAN'DA TURİZM

1.1. İRAN'IN GENEL DURUMU

İran adı " Aryaların ülkesi " anlamındadır.

KONUMU : Bir Ortadoğu ülkesi olan İran Kuzeyden Sovyetler Birliği, doğudan Afganistan, Pakistan, batıdan Türkiye , Irak, güneyden Basra Körfezi ve Umman denizi ile çevrilidir.

1.2. COĞRAFİ ŞARTLAR, İKLİM : İran yüksek dağlar, yaylalar ülkesidir. Çöller önemli bir alan kaplar. V biçimindeki dağlar, ülkeyi kuzey ve güneyden çevreleyerek kuzeybatı da birleşirler.

Başkent: Tahran

Nüfus: 41.064.000'dür. Halkın %66 sı persler %25'i Türkler, %5 i kürtler ve %4'ü Araplardan oluşur.

Yüzölçümü : 1.621.866 Km² dir.

Dini Yapısı : % 96 Şii müslüman, %3 Sünni müslüman % 1 (musevi-isevi - zerdüştü) (x)

Kişi başına milli gelir 2.160 A.B.D. doları (1977) Banke merkezi İran

EDEBİYAT - DİL : İranlıların dili Hint- Avrupa dil ailesinden Farscadır. Arap yazısı kullanılmaktadır. İslamiyet öncesine ait eserler istilalar nedeni ile yok edilmiştir. Varolan eserler islamiyet sonrasına aittir. İran edebiyatına tasavvuf geniş ölçüde hakim olmuştur.

İRANLILAR VE YAŞAYIŞLARI : İranda üç milyondan fazla göçebe kabile yaşamaktadır. Nüfusun geri kalan önemli bir kısmı çiftçilikle geçinir. Taşralı İranlılar genel olarak kerpiç evlerde yaşar. Büyük şehirlerde ise apartman yada tek katlı evlerde oturulur.

İran son yıllarda 24 eyalete ayrılmıştır. En büyükleri Horasan, İsfahan ve Tahran'dır. Tahran eyaletinin idare merkezi olan Tahran aynı zamanda İran'ın başkandır. İsfahan'ın idare merkezide aynı adla anılır. Horasan'ın idare merkezi ise Meşhetdir .⁽¹⁾

1.2. İRAN TURİZMİNE GENEL BAKIŞ

DIŞ TURİZM: İranda dış turizm hareketini turistlerin geliş amaçlarına göre sınıflandırabiliriz.

Avrupa ve Amerikadan gelen turistler genellikle tarihi yerleri görmek amacındadırlar. Kaldıkları süre genel olarak onbeş günü geçmez.

(1) Rahmemaye Şehrha ve Sehrestanhaye İran (İran il ve İlçeleri klavuzu s. 356)
Seyidiyan :Abdülhüseyin, Serzemin vemerdame İran (İran toprakları ve halkı)

Bunun dışında asıl amaçları Pakistan'a gitmek olan turistlerde İran transit yolunu kullanırlar. Bu nedenle hem gidiş hemde dönüş yolculuklarında üçer gün İran'da kalırlar.

İkinci grup olarak İran'a dini amaçlarla gelen turistleri görebiliriz. Bu grubunda büyük çoğunluğunu komşu islam ülkelerin halkı özellikle Şiiiler oluşturmaktadır. Genellikle sıcak ülkelerden geldikleri içinde seyahatleri yaz aylarına rastlamaktadır. Bu gruba giren turistler dini açıdan önemi olan Meşhed kentinde kalmayı tercih ederler. Seyahat ve kalma süreleri ortalama olarak bir aydır. Bu süre içinde aynı zamanda ticaret ve alışverişlede ilgilirler. Ancak 1979 yılından bu yana süregelen İran-Irak savaşı bu turist sayısında azalmaya neden olmuştur.

Asıl amaçları gezmek eğlenmek ve alışveriş yapmak olan Suudi Arabistan turistlerininide ayrı bir grup olarak görebiliriz. Bunların ülkeye girişleri daha çok güneyden ve uçak yolu ile olur. Ancak 1978 deki iktidar değişikliği eğlence turizmini büyük ölçüde azaltıldığından bu gruptaki turistlerin sayısında oldukça azalmıştır.

İran turizmini farklı iki dönem 1977 öncesi ve sonrası olarak ele almamız gerekmektedir. Çünkü bu tarihteki iktidar ve rejim değişikliği turizm hareketinde farklı boyutlar

kazandırmıştır. Bu farklılığı varolan istatistiklerden de görebilmekteyiz.

TOPLAM GİREN YOLCU SAYISI VE TURİST
ORANI

YIL	Dışarıdan ülkeye girenlerin sayısı	Yabancı Turist oranı	Yabancı Turist sayısı
1977	706.863	% 95,9	678.157
1984	486.078	% 27	131.308

ÜLKELERE GÖRE TURİST SAYISI

1977 yılında

A.B.D. den 70.690 kişi (%10,5)

Türkiye'den 68.925 " (%10,2)

İngiltere'den 62.700 " (% 9,2)

Afganistan'dan 60.970 " (% 9)

Almanya'dan 50.059 " (%7,4)

1984 yılında

Pakistan'dan 34.246 " (%28,4)

Türkiye'den 11.270 " (%8,6) (2)

B.Almanya 8.894 " (%6,8)

(2) İrşadi İslami Bakanlığına ait Deplere İran gerdi ve Cehan gerdi İstatistik Bölümü .

Japonya'dan	7402 kişi	(%5,6)
Hindistan'dan	7199 "	(%5,5)

GİRİŞ SINIRLARINA GÖRE GELEN TURİST SAYISI

1977 yılında

Tahran-Mehrabad hava alanından	312705 kişi	(% 46,3)
Bazargan karayolları hudutları	116559 "	(% 17,2)
Horasan " "	69455 "	(%10,2)
Abadan hava alanından	44066 "	(%6,5)
Şiraz " "	43506 "	(%6,4)
Hasravi karayolları hudutları	38158 "	(%5,6)
Zahedan " "	8719 "	(%1,3)
Razi demiryolları	3356 "	(%0,5)
Diğer karayolları sınırları	27649 "	(%4,1)
Deniz yolları	13984 "	(%21)

1984 yılında

Tahran-Mehrabad hava alanından	66756 "	(%50,8)
Şiraz " "	6289 "	(%4,8)
Bender Abbas " "	3572 "	(%2,7)
Zahedan karayolları sınırları	32713 "	(%25)
Bazergan " "	15890 "	(%12,1)
Horasan " "	111 "	(%0,1)
Öteki " "	2662 "	(%2)
Deniz yolları	3315 "	(%25)

KULLANILAN ARAÇLARA GÖRE TURİST
GİRİŞLERİ

	1977	1984
Uçak	400.277-%59	76.617-% 58,3
Özel araba ve otobüs	51.376-%39,1	51.376-%39,1
Gemi	3.315-%2,1	3.315-% 2,5
Demiryolları	3.356-%0,5	-

Ülkenin dövizden kazandığı gelir 1977 yılında yaklaşık olarak toplam 150.915.200 \$ dir.

DÖVİZ GELİRİ ÜLKELERE GÖRE

1977 yılında

Batı Avrupa ülkelerinden	%44,3
Ortadoğu "	%23,4
Kuzey ve Latin Ame "	%18,1
Güney Asya "	% 7,6
Doğu Asya "	%5,0
Doğu Avrupa "	%1,4
Afrika "	%0,2

Turist başına düşen ortalama gelir yaklaşık 2225 \$ dir.

1984 yılında

toplam döviz geliri yaklaşık 37.177.422 \$ dir.

Avrupa ülkelerinden % 47,6

Güney Asya " % 24,7

Ortadoğu " % 14

Doğu Asya ve Antartika Ülk. % 12

Küzey ve Latin Amerika Ülkelerinden % 1,2

Afrika Ülkelerinden % 5

Turist başına düşen ortalama gelir yaklaşık olarak

283.146 \$ dir.

İRAN DIŞINA YOLCULUK EDEN İRANLILARIN SAYISI

1977 yılında toplam 716282 İranlı yurt dışına yolculuk etmiştir. Bunların kullandıkları vasıtalara göre sayısı ve oranı :

Uçak ile	571831 kişi	%79,8
Özel araba ve Otobüs	77175 "	%10,8
Demiryolları ile	5013 "	% 7
Gemi ile	62263 "	% 8,7

1984 yılında toplam 851583 İran vatandaşı yurt dışına yolculuk etmiştir. Bunların araçlara göre sayısı ve oranı

Ucak ile	643673 kişi	%75,6
Ö.Araba ve otobüs	204132 "	%24
Gemi ile	3778 "	%0,4

İRANA GELEN TURİST SAYISI 1984

ÜLKELERİ	Giris Hudutları Ülkeler	Toplam sayısı	Havaalanları			Toplam havaalanları	Karayolları hudutları			Diğerleri	Toplam karayolları limanlardan hudutları	Toplam giris		
			Mehrabad Bandar Abbas	Şiraz	Bandar Abbas		Bazargan	Forasan	Hostevi				Zahedan	Razi
AMERİKA	Toplam	131308	66756	3572	6289	76617	15850	111	-	32713	8	2654	51375	3315
	Amerikadan gelen toplam turist	1176	1018	1	9	1028	88	-	-	49	-	1	138	10
	A. B. D	214	196	-	7	203	2	-	-	9	-	-	11	-
	Kanada	268	162	-	-	162	73	-	-	33	-	-	106	-
	Diğer ülkeler	694	660	1	2	663	13	-	-	7	-	1	21	10
BATI AVRUPA	Batı Avrupadan gelen toplam turist	41416	30044	372	330	30746	7832	3	-	1548	8	587	9978	692
	İngiltere	4229	2825	45	81	2951	920	-	-	320	-	1	1241	37
	Almanya	8894	7925	13	61	7999	556	-	-	309	-	5	870	25
	Fransa	1278	1170	1	14	1185	31	-	-	59	1	-	91	2
	İtalya	4738	4609	23	2	4634	79	-	-	17	2	-	98	6
	Avusturya	1480	1350	-	3	1353	94	-	-	33	-	-	127	-
	Hollanda	1441	1038	192	2	1232	106	-	-	50	-	-	156	53
	İsveç	1312	1154	2	6	1162	86	-	-	59	5	-	150	-
	Türkiye	11270	4521	39	147	4707	5581	3	-	314	-	578	6476	87
	Yunanistan	1784	1256	47	3	1316	17	-	-	5	-	-	22	446
DOĞU AVRUPA	İskandinav ülkeleri	3126	2490	4	8	2502	279	-	-	331	-	3	613	11
	Diğer ülkeler	1864	1696	6	3	1705	83	-	-	51	-	-	134	25
	Doğu Avrupadan gelen toplam turist	9474	5728	6	-	5734	1338	2	-	78	-	2035	3453	287
S.S.C.B	2755	785	-	-	785	29	-	-	-	-	-	1834	1863	107
Yugoslavya	3146	2109	5	-	2114	960	2	-	37	-	1	1000	32	
Diğer ülkeler	3573	2834	1	-	2835	349	-	-	41	-	200	590	148	

İRANA GELEN TURİST SAYISI 1984

GİRİŞ HÜDÜTLERİ	Ülkeler	Toplam sayıları	Havaalanları			Toplam havaalanları	Karayolları hudutları			Diğerleri	Toplam karayolları hudutları	Toplam limanlardan giriş		
			Mehrabad	Bandar Abbas	Siraz		Bazargan	Horasan	Hosrevi Zahedan				Razi	
ORTA DOĞU	Ortadoğudan gelen toplam turist	15683	6876	1202	4771	13849	1077	-	-	11	4	1092	742	
	Birleşik Arap Emirlikleri	3810	193	1866	1093	3152	-	-	-	-	1	1	657	
	Suudi Arabistan	843	836	-	2	838	5	-	-	-	-	5	-	
	Kuveyt	3479	893	151	2383	3427	21	-	-	-	1	22	30	
	Bahreyn	1826	465	93	1222	1780	4	-	-	1	-	5	41	
	Lübnan	1528	966	-	6	972	552	-	-	-	-	2	554	2
	Diğer ülkeler	4197	3523	92	65	3680	495	-	-	10	-	-	505	12
	Güneydoğudan gelen toplam turist	48508	11108	529	923	12560	4971	105	-	30261	11	35348	700	
	Pakistan	37246	3048	178	105	3331	4281	-	-	29469	11	33761	154	
	Afganistan	1924	560	37	48	645	465	105	-	709	-	1279	-	
Hindistan	7199	5843	298	547	6688	159	-	-	29	-	188	323		
Diğer ülkeler	2239	1657	16	223	1896	66	-	-	54	-	120	223		
AVUSTRALYA ve DOĞUSYA	Avustralya ve Doğuasyadan gelen toplam turist	13877	11123	456	247	11826	503	-	-	693	16	1212	839	
	Japonya	7402	6750	244	127	7121	133	-	-	119	1	253	28	
AFRİKA	Avustralya	804	195	5	17	217	218	-	-	368	1	587	-	
	Yeni Zelanda	349	59	1	2	62	108	-	-	179	-	287	-	
DİĞER ÜLKELER	Diğer ülkeler	5322	4119	206	101	4426	44	-	-	27	14	85	811	
	Afrikadan gelen toplam turist	1068	854	6	9	869	80	1	-	73	-	154	45	
	Diğer ülkelerden gelen turistler	6	5	-	-	5	1	-	-	-	-	1	-	
	Birleşmiş Milletler Cemiyeti	2	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	
Tabiiyetsizler	4	3	-	-	3	1	-	-	-	-	-	1		

MILLİYETLERE GÖRE 1984-1983 YILLARINDA GELEN TURİST SAYILARININ
KARŞILAŞTIRILMASI

ÜLKE	GELEN SAYISI		ARTMA VEYA	
	1984	1983	EKSİLME MİKTARI	EKSİLME YÜZDESİ
TOPLAM	131308	1 07472	+23836	+ 22
PAKİSTAN	37246	20373	+16873	+ 83
TÜRKİYE	11270	7213	+ 4057	+ 56
BATI ALMANYA	8894	6931	+ 1963	+ 28
JAPONYA	7402	7549	- 147	- 2
HİNDİSTAN	7199	7724	- 525	- 7
İTALYA	4738	5873	- 1135	- 19
İNGİLTERE	4229	3426	- 803	+ 23
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	3810	4256	- 446	- 10
KUVEYT	3479	5462	- 1983	- 36
YUGOSLAVYA	3146	1922	+ 1224	+ 64
İSKANDİNAV ÜLKE- LERİ	3126	2320	+ 806	+ 35
GÜNEY KORE	3055	2514	+ 541	+ 21
S.S.C.B	2755	1538	+ 1217	+ 79
İRAK	2261	2130	+ 131	+ 6
AFKANİSTAN	1924	2430	- 506	- 21
BAHREYN	1826	1770	+ 56	+ 3
BANGLADEŞ	1798	1308	+ 490	+ 37
YUNANİSTAN	1784	2831	- 1047	- 37
LÜBNAN	1528	1101	+ 427	+ 39
SURİYE	1509	2546	- 1037	- 41
AVUSTURYA	1480	1042	+ 438	+ 42
HOLLANDA	1441	1114	- 327	+ 29
İSVEÇ	1312	1032	+ 280	+ 27
FRANSA	1278	974	+ 304	+ 31
FİLİPİNLER	1066	1032	+ 34	+ 3
DİĞER ÜLKELER	11752	11061	+ 691	+ 6

İRANA GELEN TURİST SAYISI MİLLİYET-MEVSİMLERE GÖRE 1984

MEVSİMLER	TOPLAM	ILKBAHAR	YAZ	SONBAHAR	KIŞ
MİLLİYET					
TOPLAM	131308	32101	40527	38042	20638
PAKİSTAN	37246	8330	12673	12962	3281
TÜRKİYE	11270	3369	2862	3698	1341
BATI ALMANYA	8894	2131	2655	1879	2229
JAPONYA	7402	2053	2377	1606	1366
HİNDİSTAN	7199	2318	1466	1941	1474
İTALYA	4738	1458	1053	1091	1136
İNGİLTERE	4229	1092	1245	1270	622
BİRLEŞİK ARAP	3810	652	1639	575	944
EMİRLİKLERİ					
KUVEYT	3479	700	2209	213	357
YUGOSLAVYA	3146	713	671	1058	704
İSKANDINAV	3126	714	734	876	802
ÜLKELERİ					
GÜNEY KORE	3055	765	874	849	567
S.S.C.B.	2755	237	437	1890	191
İRAK	2261	586	730	596	349
AFKANİSTAN	1924	646	595	480	203
BAHREYN	1826	231	931	453	211
BANGLADEŞ	1798	299	314	617	568
YUNANİSTAN	1784	304	829	471	180
LÜBNAN	1528	308	276	736	208
SURİYE	1509	399	379	488	243
AVUSTURYA	1480	365	414	384	317
HOLLANDA	1441	426	326	360	329
İSVEÇ	1312	345	419	309	239
FRANSA	1278	265	403	345	265
FİLİPİNLER	1066	309	252	150	355
DİĞER ÜLKELER	11752	3086	3764	2745	2157

İRANA GELEN TURİST SAYISI MİLLİYET-KULLANILAN ULAŞIM ARAÇLARINA
GÖRE 1984

MİLLİYET	ULAŞIM ARAÇLARI		HAVA YOLLARI		KARA YOLLARI		LİMANLAR	
	TOPLAM	SAYISI	YÜZDESİ	SAYISI	YÜZDESİ	SAYISI	YÜZDESİ	
TOPLAM	131308	76617	100	51376	100	3315	100	
PAKİSTAN	37246	3331	4.3	33761	65.7	154	4.6	
TÜRKİYE	11270	4707	6.1	6476	12.6	87	2.6	
BATI ALMANYA	8894	7999	10.4	870	1.7	25	0.7	
JAPONYA	7402	7121	9.3	253	0.5	28	0.8	
HİNDİSTAN	7199	6688	8.7	188	0.4	323	9.7	
İTALYA	4738	4634	6	98	0.2	6	0.2	
İNGİLTERE	4229	2951	3.8	1241	2.4	37	1.1	
BİRLEŞİK ARAP								
EMİRLİKLERİ	3810	3152	4.1	1	-	657	19.8	
KUVEYT	3479	3427	4.5	22	0.04	30	0.9	
YUGOSLAVYA	3146	2114	2.8	1000	1.9	32	1	

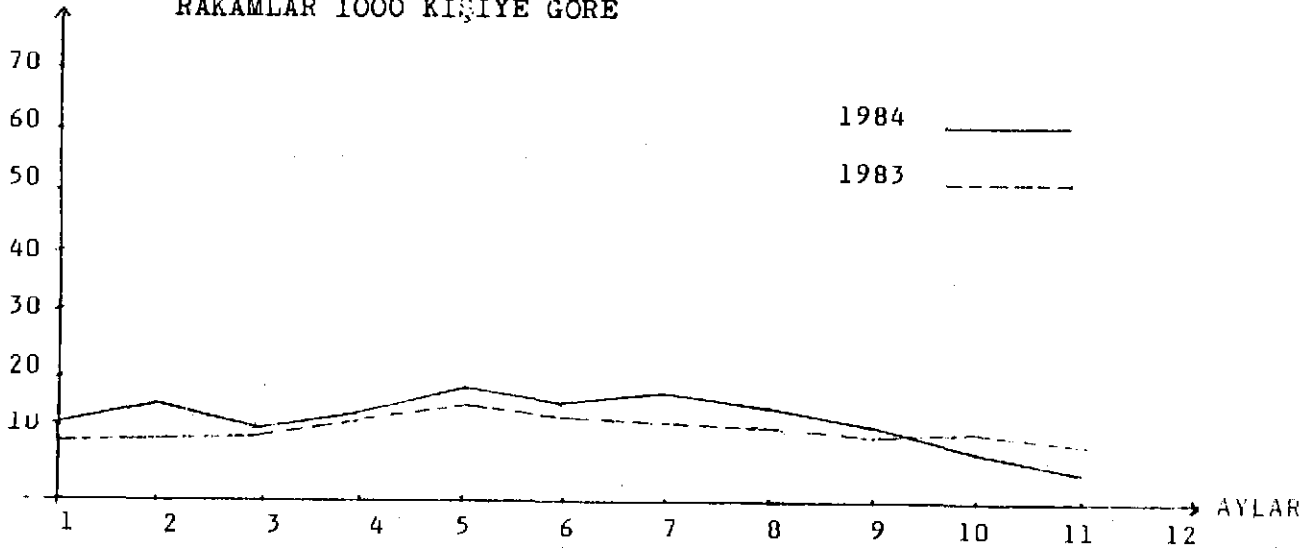
..//.

	3126	2502	3.3	613	1.2	11	0.3
İSKANDİNAV ÜLKELERİ							
GÜNEY KORE	3055	2866	3.7	7	0.01	182	5.5
S.S.C.B.	2755	785	1	1863	3.6	107	3.2
IRAK	2261	2168	2.8	93	0.2	-	-
AFKANİSTAN	1924	645	0.8	1279	2.5	-	-
BAHREYN	1826	1780	2.3	5	0.01	41	1.2
BANGLADEŞ	1798	1730	2.3	60	0.1	8	0.2
YUNANİSTAN	1784	1316	1.7	22	0.04	446	13.4
LÜBNAN	1528	972	1.3	554	1.1	2	0.1
SURİYE	1509	1110	1.4	397	0.8	2	0.1
AVUSTURYA	1480	1353	1.8	127	0.2	-	-
HOLLANDA	1441	1232	1.6	156	0.3	53	1.6
İSVEÇ	1312	1162	1.5	150	0.3	-	-
FRANSA	1278	1185	1.5	91	0.2	2	0.1
FİLİPİNLER	1066	611	0.8	3	-	552	13.6
DİĞER ÜLKELER	11752	9076	11.8	2046	4	630	19

AYLARA GÖRE 1984-1983 YILLARINDA GELEN TURİST SAYILARININ
KARŞILAŞTIRILMASI

AY	GELEN SAYISI 1984	GELEN SAYISI 1983	ARTMA VEYA EKSİLME MİKTARI	ARTMA VEYA EKSİLME YÜZDESİ
TOPLAM	131308	107472	+23836	+ 22
NİSAN	9945	6807	+3138	+ 46
MAYIS	12435	7787	+4648	+ 60
HAZİRAN	9721	9541	+ 180	+ 2
TEMMUZ	11842	11049	+ 793	+ 7
AĞUSTOS	15022	11728	+3294	+ 28
EYLÜL	13663	10061	+3602	+ 36
EKİM	12995	8351	+4644	+ 56
KASIM	13112	9200	+3912	+ 42
ARALIK	11935	8547	+3388	+ 40
OCAK	7983	7842	+ 141	+ 2
ŞUBAT	6635	8781	-2146	- 24
MART	6020	7778	-1758	- 23

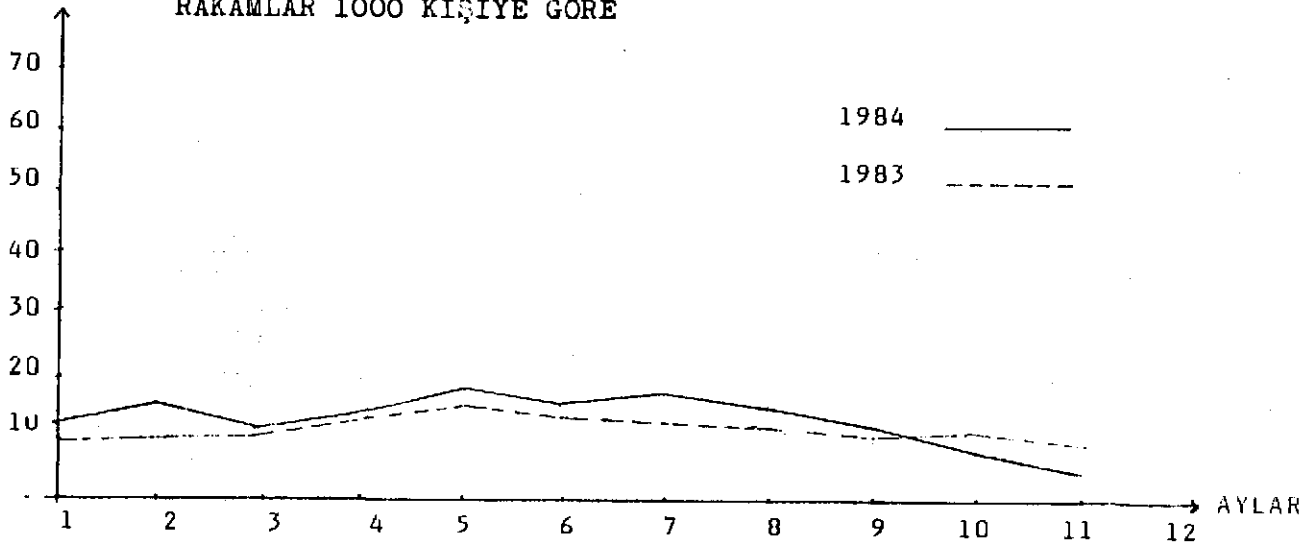
RAKAMLAR 1000 KİŞİYE GÖRE

AYLARA GÖRE 1984-1983 YILLARINDA GELEN TURİST SAYILARININ
KARŞILAŞTIRILMASI

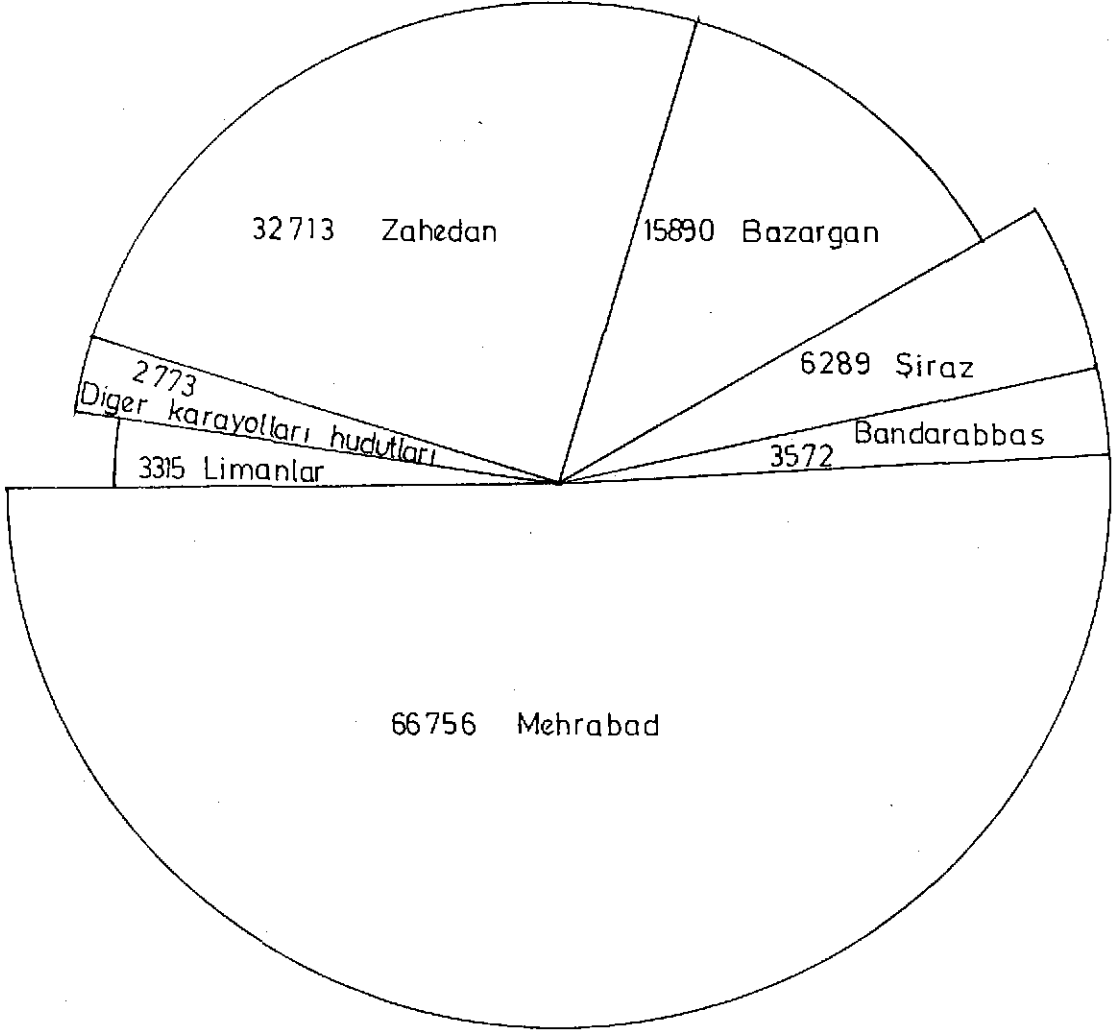
AY	GELEN SAYISI 1984	GELEN SAYISI 1983	ARTMA VEYA EKSİLME MİKTARI	ARTMA VEYA EKSİLME YÜZDESİ
TOPLAM	131308	107472	+23836	+ 22
NİSAN	9945	6807	+3138	+ 46
MAYIS	12435	7787	+4648	+ 60
HAZİRAN	9721	9541	+ 180	+ 2
TEMMUZ	11842	11049	+ 793	+ 7
AĞUSTOS	15022	11728	+3294	+ 28
EYLÜL	13663	10061	+3602	+ 36
EKİM	12995	8351	+4644	+ 56
KASIM	13112	9200	+3912	+ 42
ARALIK	11935	8547	+3388	+ 40
OCAK	7983	7842	+ 141	+ 2
ŞUBAT	6635	8781	-2146	- 24
MART	6020	7778	-1758	- 23

RAKAMLAR 1000 KİŞİYE GÖRE

ZAHEDAN	32713	2148	3458	2248	2904	5021	3402	3727	4305	2734	1234	301	1231
RAZI	8	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	---	-
ASTARA	1624	-	-	-	--	-	-	-	-	1624	-	-	-
COLFA	420	32	48	40	37	69	26	19	19	25	43	30	32
SERV	610	-	69	52	41	59	79	58	62	83	57	-	50
HURREMŞEHR	-	-	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-	-
BANDAR													
ABBAS LIMANI	1884	116	130	77	245	310	176	116	171	124	229	129	61
BANDAR BUŞEHR	850	106	177	204	79	37	24	15	56	4	74	23	51
BANDAR ANZALİ	201	4	9	24	28	42	18	9	9	11	25	7	15
BANDAR LENGE	380	13	18	-	80	-	40	16	38	8	42	95	30
BANDAR ÇAHBAHAR	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-	-

İRANA GELEN TURİST SAYISI GİRİŞ HUDUTLARINA GÖRE 1984

İRANA GELEN TURİSTLERİN GETİRDİKLERİ DÖVİZ GELİRİNİ ÜLKELERE GÖRE
DAĞILIMI 1984

GELEN SAYISI VE DÖVİZ GELİRİ ÜLKELERİ	GELEN TURİST		DÖVİZ GELİRİ %	
	TURİST SAYISI	ÜLKELERİN TOPLAM SAYISINA GÖRE %	DÖVİZ GELİRİ TOPLAM DÖVİZ GELİRİNE GÖRE YÜZDESİ	
TOPLAM	131308	100	37.177.422	100
BATI AVRUPA	41416	31.5	14.946.987	40.2
DOĞU AVRUPA	9474	7.2	2.737.879	7.4
GÜNEY ASYA	48608	37	9.175.442	24.7
ORTA DOĞU	15683	12	5.215.919	14
AVUSTRALYA				
VE DOĞU ASYA	13877	10.6	4.465.587	12
AFRİKA	1068	0.8	201.600	0.5
KUZAY VE LATİN				
AMERİKA	1176	0.9	432.873	1.2
DİĞER ÜLKELER	6	-	1.132	-

İRANLILARIN ÜLKEDEN ÇIKIŞLARI ÇIKIŞ HUDUTLARI VE
PASAPORT TÜRLERİNE GÖRE 1984

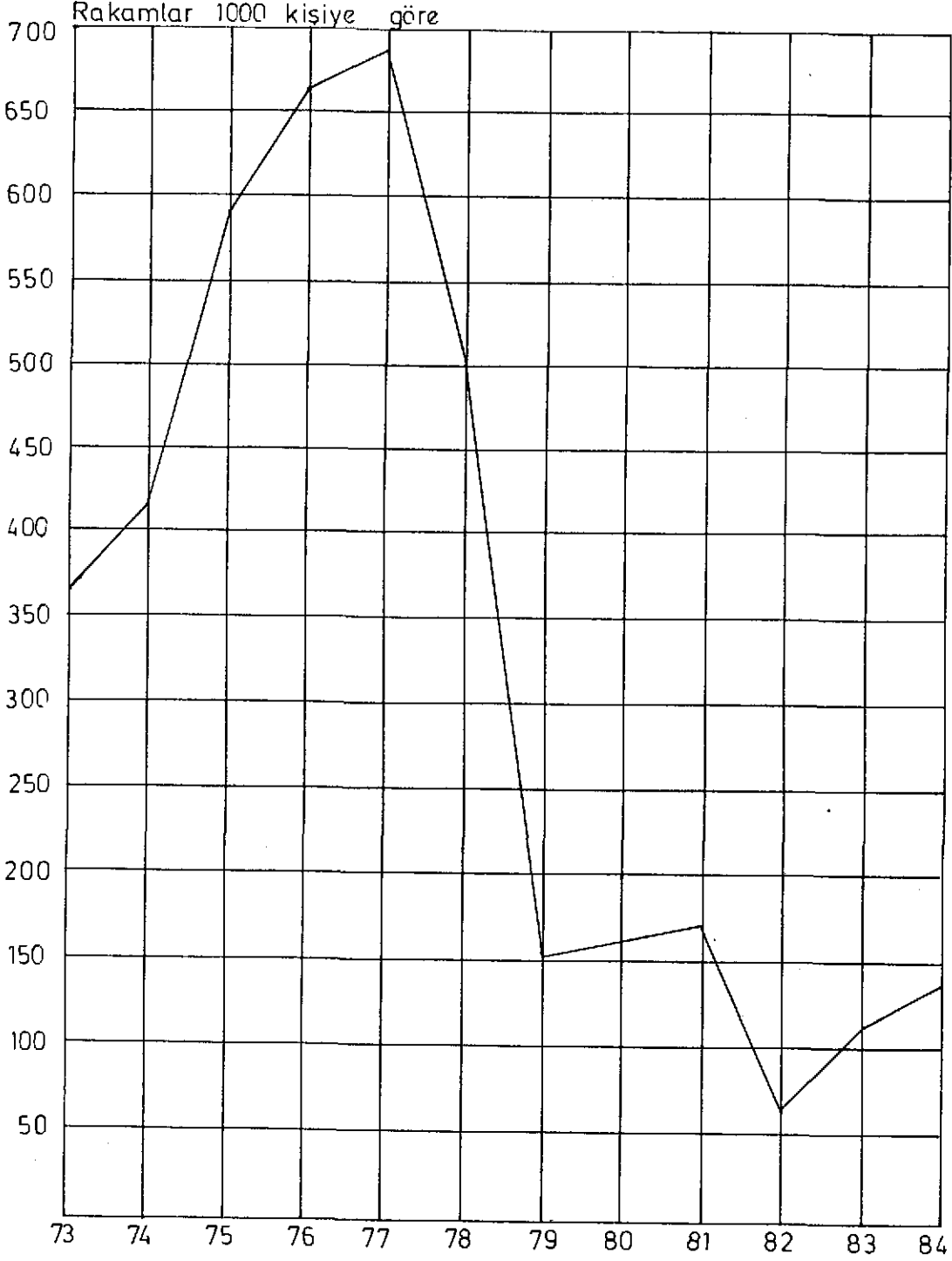
PASAPORT ÇIKIŞ TÜRLERİ HUDUTLARI		TOPLAM	NORMAL	TAHSİLİ	SİYASİ	ZİYARETİ
TOPLAM		851583	663613	-	15411	172559
HAVA ALANLARI	MEHRABAD	549052	361946	-	14547	172559
	BANDAR					
	ABBAS	31484	31468	-	16	-
	ŞİRAZ	63137	63033	-	104	-
TOPLAM		643673	456447	-	14667	172559
KARA YOLLARI HUDUTLARI	BAZARGAN	203950	203950	-	-	-
	HORASAN	4	-	-	4	-
	HOSREVİ	-	-	-	-	-
	ZAHEDAN	130	130	-	-	-
	DİĞER HUDUTLAR	48	26	-	22	-
TOPLAM		204132	204106	-	26	-

<hr/>						
BANDARLENGE						
<hr/>						
BANDAR						
ABBAS						
	1216	1216	-	-	-	
<hr/>						
LİMANLAR	BANDAR					
	2523	1820	-	703	-	
<hr/>						
LİMANLAR	BANDAR					
	39	24	-	15	-	
<hr/>						
TOPLAM						
	3778	3060	-	718	-	
<hr/>						

İRANA GELEN TURİSTLERİN SAYISI 1969-1984 YILLARI
ARASINDA

YILLARI	GELEN SAYISI	BİR ÖNCEKİ SENEYE GÖRE SAYI DEĞİŞİKLİĞİ	BİR ÖNCEKİ SENEYE GÖRE ARTMA VEYA EKİİLME YÜZDESİ
1969	241198	-	-
1970	322622	+ 81424	+ 33.8
1971	350135	+ 27513	+ 8.5
1972	411506	- 61371	+ 17.5
1973	360614	- 50992	- 12.4
1974	412702	+ 52188	+ 14.5
1975	588768	+176066	+ 42.7
1976	657930	+ 69162	+ 11.7
1977	67857	+ 20227	+ 3.1
1978	502278	-175879	- 25.9
1979	147532	-354746	- 70.6
1980	153612	+ 6080	+ 4.1
1981	167473	+ 13861	+ 9
1982	68595	- 98878	- 59
1983	107472	+ 38877	+ 56.7
1984	131308	+ 23836	+ 22.2

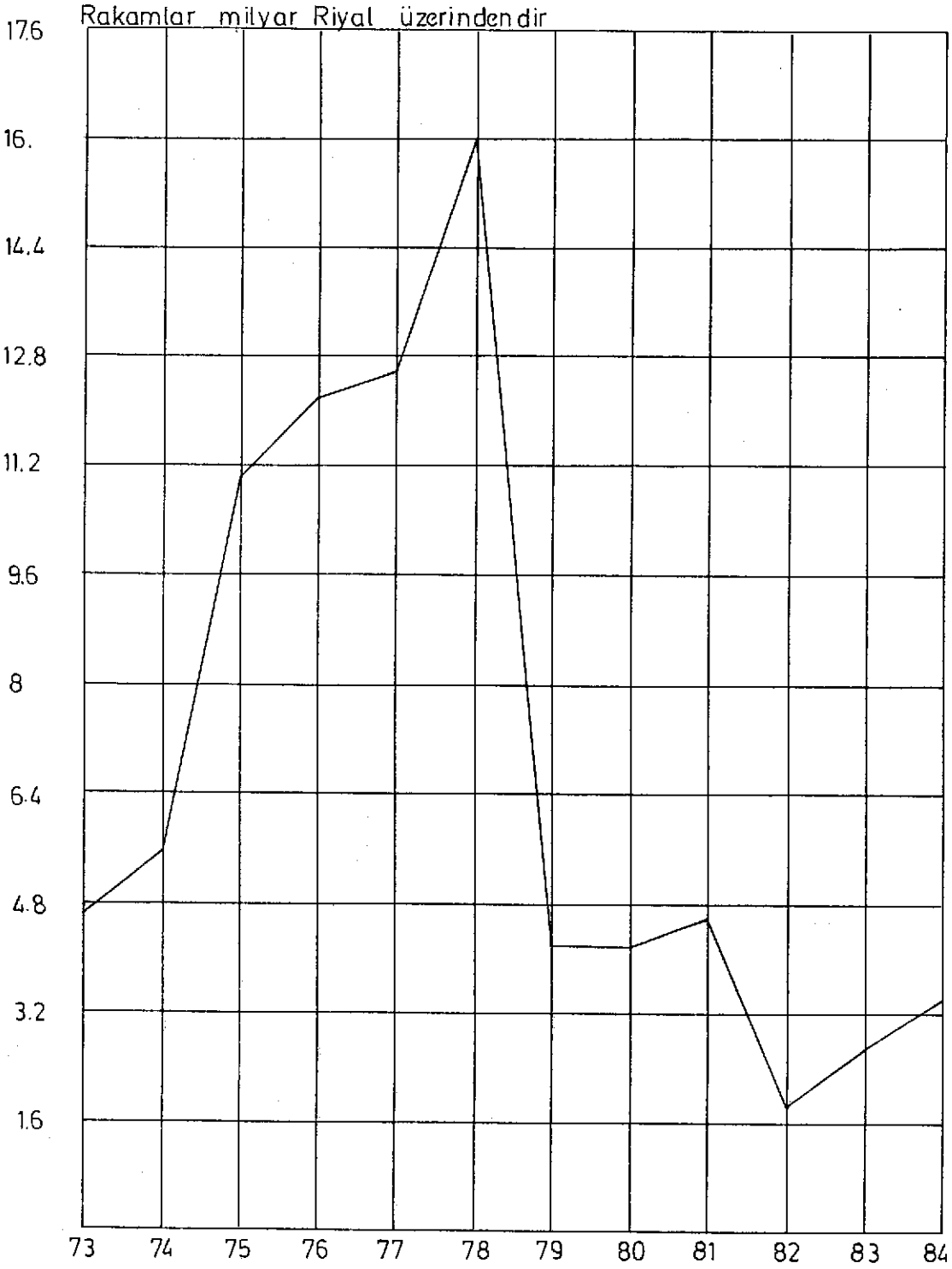
İRANA GELEN TURİST SAYISI 1973 - 1984

YABANCI TURİSTLERİN GETİRDİKLERİ DÖVİZ GELİRLERİ
1969-1984 YILLARI ARASINDA

YILLAR	GELEN DÖVİZ RİYALA GÖRE	BİR ÖNCEKİ SENEYE GÖRE DEĞİŞİKLİK MİKTARI	BİR ÖNCEKİ SENEYE GÖRE ARTMA VEYA EKSİLME YÜZDESİ
1969	2864567160	-	-
1970	3493622340	+ 629055180	+ 22.0
1971	3839362020	+ 345739680	+ 9.9
1972	4410691740	+ 571329720	+ 14.9
1973	4637173320	+ 226481580	+ 5.1
1974	5431381020	+ 794207700	+ 17.1
1975	10516502100	+ 5085121080	+ 93.6
1976	11552470800	+ 1035968700	+ 9.9
1977	11771385600	+ 218914800	+ 1.9
1978	15709749120	+ 3938363520	+ 33.5
1979	4248396360	-11461352760	- 73.0
1980	4113294900	- 135101460	- 3.2
1981	4789700000	+ 676405100	+ 17
1982	1777472640	- 3012227360	- 63
1983	2802399840	+ 1024927200	+ 57.7
1984	3308790640	+ 506390800	+ 18.1

YABANCI TURİSTLERİN GETİRDİKLERİ DÖVİZ GELİRLERİ 1973_1984

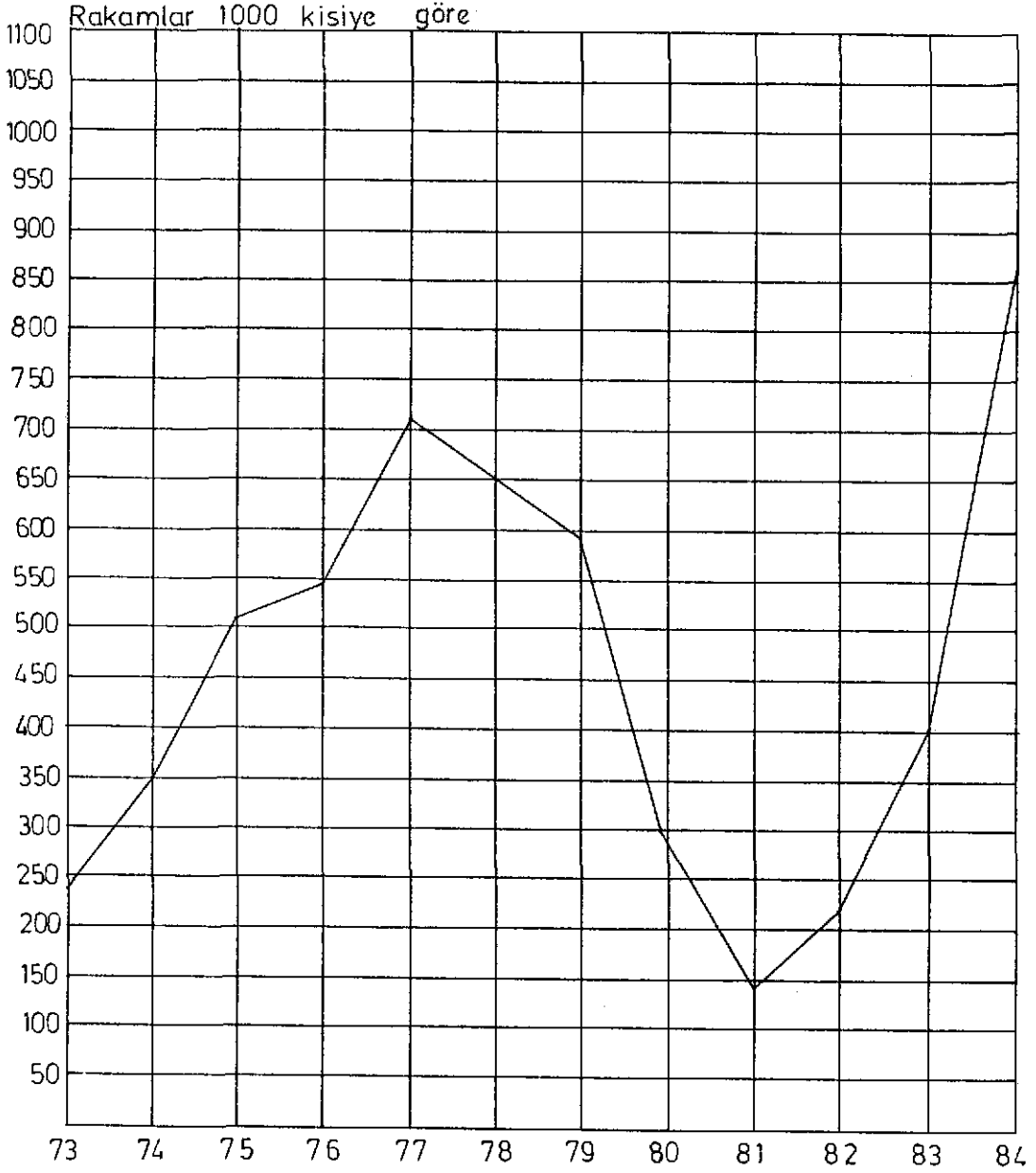

Her Amerikan doları 890 Riyal üzerinden hesaplanmıştır.

İRANLILARIN ÜLKEDEN ÇIKIŞ SAYISI 1969-1984
YILLARI ARASINDA

YILLARI	ÇIKIŞ SAYISI	BİR ÖNCEKİ SENeye BİR ÖNCEKİ SENeye GÖRE SAYI DEĞİŞİK- LIĞI	GÖRE ARTMA VEYA EKSİLME YÜZDESİ
1969	147709	-	-
1970	129563	- 18146	- 12.3
1971	178146	+ 48583	+ 37.5
1972	217220	+ 39074	+ 21.9
1973	229705	+ 12485	+ 5.7
1974	342130	+ 112425	+ 48.9
1975	501942	+ 159812	+ 46.7
1976	546098	+ 44156	+ 8.8
1977	716282	+ 170184	+ 31.2
1978	656269	- 60013	- 8.4
1979	599792	- 56477	- 8.6
1980	299519	- 300273	- 50.1
1981	147683	- 151836	- 50.7
1982	211573	+ 63890	+ 43.3
1983	391519	+ 179946	+ 85
1984	851583	+ 460064	+117.5

İRANLILARIN DİS ÜLKELERE ÇIKIŞLARI 1973_1984

İran'da değişik bölgelere has özelliklerin oluşturduğu turizm çeşitleri mevcuttur.

Bu özellikler arasında, doğal güzellik, tarihi ve kültürel değerler yer alır. Bunların başlıcaları, 21. TURİSTİK BÖLGELER HAZAR DENİZİ VE ÇEVRESİ : Bu bölge İran'ın coğrafi konumu gereği sahip olduğu en yoğun doğal güzellik bölgesi olması, Hazar denizinin uzun bir kıyısını kapsamaması gibi nedenlerle iç turizm açısından çok etkindir. Tatil amacı ile en çok yazın kullanılmakla birlikte diğer mevsimlerde de çekiciliğini sürdürmektedir. Bölge deniz sporlarına elverişliliği açısından spor turizmi bakımından da etkindir.

Ayrıca Ebruz dağlarının eteklerindeki ormanlar bu doğal güzelliğin önemli bir bölgesidir.

Bütün bu özelliklerinden ötürü bölgede turizm tesisleride inşa edilmiştir.

AZARBEYCAN YÜRESİ : Bu yörede doğal güzelliklere sahip olmakla birlikte hizmet ettiği turizm etkinliği bakımından farklı özelliğe sahiptir.

Bu bölgede bulunan Urumiye gölünün kıyı kısmının sağlık açısından faydalı olması, Ayrıca yeraltı şifalı sularının varlığı sağlık turizmini ön plana çıkarmıştır.

Bölgedeki Sereyn, Halhal, Serdabe, Gölürsuyu, Vilkic, Şörebil, Bostanabad , Gödere, Mamansuyu önemli kaplıcalardır. Ağırlıklı olarak ülke insanların sağlık amacı ile tercih ettikleri bölge ayrıca yayla ve ormanların sağladığı dinlenme ve tatil imkanlarındanda faydalanmaktadırlar.

ISFAHAN, FARS ve KERMANŞAH : Bu yöreler tarihi ve kültürel değerler açısından zengindir. Ülkenin tarihi geçmişine ait anıt eser ve abidelere sahip olması dış turizmde yoğun olarak bu bölgelere çekmiştir.

Önemli eserler arasında İsfahanda Çaharbağ medresesi, Menarcumban adıyla anılan Sallanan kulesi, Çehel sütünü Farsda İran tarihinde önemli bir devrin temsilcisi Perslere ait olan vedevin önemli bir belgesi niteliğini taşıyan Persopolis sarayının yıkıntıları, eski İran dini Zerdüşt tapınakları olan ateşgedeleri Kermanşahda ise tağebastan anıtını sayabiliriz. (3)

(3) Seyidiyan ..

İKİNCİ BÖLÜM

2. İRANDA DİNİ TURİZM VE HORASAN BÖLGESİ

2.1. Tarihi Geçmişi

Yukarıda belirli örneklerle anlatmaya çalıştığım çeşitli turizm etkinliklerinin yanısıra dini turizmin İran turizmi içinde özgün bir yeri vardır. Tarih boyunca dönemin ekonomik, sosyal, politik koşullarına göre farklı derecelerde etkinlik gösteren dini turizm her zaman varlığını korumuştur.

Din İran tarihinde önemli bir yer tutmuştur. 624 de İslam arapları Sasarileri yıkarak İran'a müslümanlığı sokmuşlardır. Bu tarihten sonra Acem mimarisinin yüzde gide rek İslamlaşmış ve önemli dini yapılar oluşmuştur. Daha sonraki yıllarda da zenginleşen bu tarihi birikim ülkede bugün varolan dini turizmin temelini oluşturmuştur.

İran'da dini turizm iç turizmede önemli bir yer tutar. Yılda binlerce İranlı kutsal saydıkları bu yerleri, günlük yaşantılarındaki önemli istekleri için adak olarak adarlar. Yada dileklerini buralara giderek dile getirir ve isteklerde bulunurlar. Aynı şekilde bu kutsal mekanlar hastalarında

şifa diledikleri yerlerdir. Hatta dini bayram veya Muharrem gibi önemli aylarda toplu gidişler düzenlenir. Ailece gidişler yapıldığından mevsim olarak tatil ayları olan yaz ayları tercih edilir.

Eskiden o günkü yönetime karşı olan siyasi kişiler bu kutsal sayılan mekanlara gidip günlerce hatta aylarca kalıyorlardı. Bu mekanlarda oldukları sürece kimse onlara dükunamazdı. Bu olaya Best oturmak diyorlardı. İran tarihinde bu olayın önemli bir rolü vardı. Bu gelenek sayesinde birçok politikacı bu şekilde ölümden kurtulmuştur. Yaşanılan bu olaylar kutsal sayılan bu yerlere tarihi bir kişilikde kazandırmış ve önemini arttırmıştır (4).

Ayrıca çok yoğun bir turizm hareketi oluşturan bu mekanlar içinde buldukları bölgeyi, ekonomik olarak olumlu yönde etkilemektedir. Hatta, Meşhed gibi önemli bir bölge için bunu ülke ekonomisi ölçeğinde düşünebiliriz.

Dini turizmin etki alanı dinlenme ve eğlence turizmi v.b lerinden daha farklı ve sınırlıdır. Ziyaret yerlerinin yalnızca İslam dini alanında olması bu konudaki dış turizmi de büyük ağırlıkla islam ülkelerine açmıştır.

(4) Dr.Ali Şariati, Horasan klavuzu , Alefba yayınları 1984 s.6

Aynı dinden olan değişik ırktaki insanların yoğun kesişme bölgesi olan bu alanlar turizm açısından ülkenin en etkin yerleridir(5).

İran'ın dini turizm açısından önemli sayabileceğimiz mekanları : Meşhed kentinde Astane Kudse Rezevi, Kumda Hz. Masume türbesi, Tahran yakınında bulunan Şah Abdülazim ve imamzade Abdullah türbesi, İsfahanda Şah Çerağ camiidir. Bunlar içerisinde Meşhed kenti turizm açısından en önemli bölgedir.

Dini merkezlerden kaynaklanan bu turizm hareketi belirli ölçülerdede olsa diğer turizm alanları içinde olarak teşkil eder.

2.2. -HORASAN BÖLGESİ

2.2.1. İslamdan önce Horasan

Tarihden önceki devirlerde Horasanın Arıyalıların hayatlarındaki yerinin çok önemli olduğu bilinmektedir. En büyük tarihi ve milli destanlarda yine Horasanda ortaya çıkmıştır.

İran tarihininin başlarında Medler (batıda M.Ö. 800) ve Ahemeniler (güneyde M.Ö. 600) in buldukları bölgeler önemli tarihi alayların odak noktasıydı. Daha sonra İskenderin

(5) Turizm dergisi

saldırısı ile İran yunan askerlerinin istilasına uğramış ve ilk defa İran kendi egemenliğini kaybederek yabancıların eline düşmüştür. Bu dönemde Horasanda yunan istilasına karşı ayaklanmalar olmuştur.

Tarihte Horasana gelen ve burada yaşayan kabilelerden biride partlardır. Partlar savaşçı ve cesur olmaları, güç yaşam şartlarına karşı olan mücadeleleri ile ünlüdürler. İskenderin istilasından sonra partlar istilalara karşı isyan etmişlerdir.

Partlar önceleri Ariya olmayan Hazer halkı ile karışmışlardır. O zamanlar başkentleri olan Sed Dervaze (Hekatem Pilus) Horasanın batısında, şimdiki damğanın yakınlarında idi. Partlar Ariya sülalesinden olan ve Hazer denizinin doğusunda yaşayan parnilerdendirler. Atalarıda Dahaelerdir. (6)

Antiokus (M.Ö. 261,242) Saltanatı zamanında partların Horasan satrapı yabancı istilasına karşı koymaya karar vermiştir. Tirdad isimli bir kişi kardeşi eşk ile birlikte rejim aleyhinde ayaklanmayı başlatmışlar ve Eşk İskender İstilasından sonra ilk olarak İran padişahı seçilmiştir. (M.Ö. 247)

(6) Şariati s. 5.

Eşk'den sonra Tirdad onun yerini almış ve Horasanı yabancı egemenliğinden kurtarmıştır. Horasanda kurulan Eşkani İmparatorluğu Rum ve Yunan sınırlarını aşarak doğu ve batı dünyasının bağlantısını kurmuştur.

İranlılar yunanlıların yerleştiği İran Şehirleri ile temas kurduklarından Yunan uygarlığı ilede ilişki içinde olmuşlardır. İran tarihinin kahramanlarından sürenin , spartakus ayaklanmasını yok eden krasusu yenmesi ile de Rumlar İran uygarlığı ile tanışmışlardır.

Eşkanilerin egemenliği İran uygarlığında, siyaset, din, edebiyat alanlarında yeni ve derin akımlar başlatmıştır. Yine bu zamanda Mehrperestilik (güneşe tapma) zerdüşt dinine baskın çıkmış, Çin-Hint uygarlık ve felsefesi, Yunan-Rum uygarlığı ve felsefesi ile karışmıştır. Partlar, Medler, Perslerin karşması ile eski farsçada değişmiş ve Pehlevi dili ortaya çıkmıştır. Büyük Sasani uygarlığının temelide bu devirde atılmıştır.

2.2.2. İSLAMDAN SONRA HORASAN

Horasan 29 Micri yılında Hz. Osman hilafetinde Araplar tarafından feth edilmiştir.(7)

(7) Şariati s. 7

Arapların Horasana ikinci saldırısı 52. Hicri yılında Abdullahibn- i ziyad tarafından başlatmıştır, savaşı daha sonra Said-İbni As yürütmüştür. Beni Ümeyyeler zamanında ise Ceyhandan geçmişler ve 87 hicri yılına kadar savaş ve katliamlara sebep olmuşlardır. Buhara gibi bazı şehirler birkaç kez fethedilmiş fakat Arap ordusu çekildiği zamanlar Buhara halkı halifeye karşı ayaklanmıştı.

Horasandada başlayan İsyalar beni ümeyyeler tarafından bastırılmıştır. Bundan sonra Horasan halkı giderek siyasi muhalefet olan Ale Ali (Hz. Ali ailesi) ve Beni Abbasa yönelmiştir. Bu hareketin büyük kahramanı olan Horasanlı Abu Mustem Horasan ordusununa İrağa götürmüş ve Beni Ümeyye hilafetini kaldırarak beni Abbasleri başa getirmiştir. Horasan ordusunun yardımı ile kurulan bu yönetim siyasi ve idari kuruluşları ile İranın etkisi altında kalmıştır.

Ancak, Horasanlılarla Abbasilerin başka ülkelerin insanları olmalarından kaynaklanan farklılıkları nedeniyle siyasi birleşimleri kopmuş ve Abu Muslem beş yıl sonra ikinci Abbasi halifesi tarafından çok feci bir şekilde öldürülmüştür. Bu olaydan sonra Horasanda tekrar isyanlar başlamış ve

bu sefer mezhep yönünden azınlıkta olan Hz. Alinin ailesi desteklenmiştir.

Horasanın bu tehlikeli durumu Harunu Reşidin Horasana gelmesine ve ayaklanmalara karşı savaşmasına neden olmuştur.

Harun Reşid Horasana gelirken annesi İranlı olan oğlu Memunuda yanına almıştır. Ancak, henüz yolda iken Noğanda vefat etmiştir.(193 hicri yılında) Harunun ölümünden sonra annesinden ötürü İranlılarayakınlık duyan Memun ile yine annesinin Arap olmasından dolayı Araplara yönelen kardeşi Emin arasında halifelik için savaş çıkmıştır.

Bir İran kahramanı olan Tahir zolyemineyn Rey kenti yakınlarında arap ordusunu yenmiş Bağdata gidip Emni öldürdükten sonra Memunu halife ilan etmiştir. Kendiside Horasan hükümeti ve ordu komutanlığına getirilmiş ve böylece Tahiri-ler Horasanda kurulmuştur. Böylece Horasan İslam hilafetinin önemli siyasi merkezlerinden biri olmuştur.

Birbuçuk yıl sonra Tahir zolyemineyn halife karşısında asiliğe başlamış ve hatbelerde Memunun adını kaldırarak yerine şiiilerin yedinci imamı olan Musa kazemin oğullarından imam Riza'nın kını okumuştur.

İranlıların Hz.Ali'nin ailesine manevi bağımlılığı ve Araplara karşı olan nefretleri . Memunun muhalefetle birleşmesine neden olmuştur. Memun diğer Abbasi halifelerinin tersine imam Rızayı yüceltmeye çalışmış ve onu kendi veliahdı ilan etmiştir.(8) İmam Riza daha sonra esrarengiz bir şekilde öldürülmüştür. Şii serdarı olan tahir imamın vefatından sonra isyan etmiş ve hutbeyi imamın diğer kardeşinin adına okuyarak bir kere daha hilafet zamanında Horasanda İranlıların egemenliğine imkan vermiştir.

Tahirin isyanından 30 sene sonra yakubileys İrani arap istilasından kurtarmaya karar vererek bu işi Bağdata kadar götürmüş fakat orada vefat etmiştir. Bundan ancak 40 yıl sonra Samaniler Horasanda tamamen bağımsız bir İran hükümeti kurmuşlardır. 357 Hicri yılında Gazneyn Türkleri Horasanı fethetmişlerdir. Başkentleri Gazneyn-ki Horasanın şehirlerinden idi . İranın edebiyat ve kültür merkezi olmuştur. 438 senesinde ortaya çıkan Selçuklu Türkleride Gazneynler gibi edebiyat ve ilmin gelişmesi için çalışmışlardır. 617 Hicri yılında Moğallar Horasana saldırmışlardır. Bu olay Horasan tarihinde " geldiler , yaktılar, öldürdüler, yıktılar ve gittiler " cümlesi ile anılır.

Horasan 651 yılında Holaku ve 781 yılında da Emir

(8) Deftere Cehangerdi arşivinden

Timür saldırısına uğramış ve bu saldırılar safeviler devrine kadar devam etmiştir. Safevi Padişahları Horasana özel bir ilgi ve bakım gösterdiklerinden bu topraklar odevirde sakinlik ve güzellik içinde olmuştur.

Safevilerden sonra Horasan tekrar değişik saldırılara uğramıştır. Nadirin 1145 deki ayaklanması Horasanın en büyük tarihi olaylarından biridir. Bu zamanda Horasan tekrar İranın siyasi ve nizami merkezi olmuştur.

Horasanda merkezi hükümetin karşısında olan son ayaklanma genç, aydın ve ilerici Horasan ordusunun komutanı kolonel Mahammed teki Han Pesyan tarafından yapılmıştır.

2.2.3.Coğrafi Özellikleri :

Horasan İran'ın doğu ve Kuzeydoğusunda yer alır. Kuzey doğusunda 600 km. uzunluğunda Sovyetler Birliği, doğusunda 600 km uzunluğunda Afganistan sınırı ile, güneyden sisten, Beluçistan, kerman ili, batıdan isfahan ili ,ve semnan ile Destegargan ilçesi ile çevrilidir.

Yüzölçümü 303.692 km² dir. Üçte biri çöl ve sahadır. onbeş şehirden oluşur. İl ve ilçeleri şunlardır. Meşhed

Torbetecam, Gonabad, Bircend, Kaşmer, Kuçan,,Sirvan, Sebzevar, Torbete Heyderiye, Nişabur , Dergez, Esfarayin, Ferdos, Tebes, Boenurd.

Toprak ürünleri kavun, kiraz, şeftali, erik elma, armut, tahıllar, nargile tutünü, zerededir. Mobilya ağacı, halı, post, peynir, yün imalathaneleri, kibrit, komposto fabrikaları vardır.

Madenleri : krom, demir, firuze taşı, bakır, manyezit, tuz, taş kömürü, bilinen madenlerdir.

Ormanları : Horasanın en büyük orman bölgesi kuzey kıyısındadır. Kuçan'ın kuzeydoğusundan Boenurda kadar uzanır. Bu dağlar İran'ın kuzeydoğusundaki ormanlardan ayrıdır, ve harita üzerinde belirgin bir bölgeyi kaplar.

Hezarmeccid dağlarında fıstık ormanlar bulunan Huceikelat ormanlarında da fıstık ağaçları çoktur ve yüz ton fıstık elde edilir.

2.2.4. Horasanda kültür

2.2.4.1. Din

Horasan eskiden beri değişik dinlerin etkisi altında kalmıştır. Coğrafi konumu gereği iki büyük uygarlık olan çin

ve Hint uygarlığı ile etkileşim içinde olmuş ve oradaki mezheplerin etkisinde kalmıştır. Bunların başlıcaları:

Budizm : Buda dini islamdan önce bu bölgenin büyük bir kesimini etkisi altına almıştır. Nabahar Kengbot, Sorhbot tapınakları bunun en belirgin özelliğidir.

Zerdüştlük : Tarihi bilgilere göre Horasanda Zerdüştlük dini M.Ö. 6. yüzyılda yaygınlaşmıştır.

Mezdek : Mezdek kendi adını taşıyan dinini bu bölgede yaymıştır. Mezdek mezhebi 4 kola ayrılır. 3 kolu olan Abumoslemiyen, Mahaniyen ve Sepidcamegan islam istilasından sonra Horasan ve Türkistanda yayılmıştır. Halifelerin devrinde önemli mezhebi ve siyasi olaylar meydana geliyordu.

Moslemiye (Abumoslemiyen) Abu Moslem Horasanı taraftarları idiler.

Behaferid : Abu Moslem devrinde Behaferid adlı bir kişi kendini peygamber olarak ilan etmiştir. Abu Moslem Nisabura geldiğinde bir gurubu Behaferid ile savaşmaya göndermiştir. Behaferid ve diğer savaş arkadaşları Bedkeys dağlarında öldürülünce diğer taraftarları onun göklere gittiğini ve tekrar geri döndüğüne inanmışlardır.

Şiilik : tarihi bilgilere göre şiilik Horasan tarihinde çok eskilere dayanır. İmam Rıza'nın Horasana girişini halkın

büyük bir ilgi ile karşılaşması, Alevilerin İranın kuzey ve kuzey doğusundaki isyanı , Memunun imam Rızaya olan iyi davranışları ve hatta kendisine veliaht ilan etmesi, siilliğin ikinci ve üçüncü yüzyılda Horasanda çok güçlü olduğunu belirtmektedir.

İmam Rıza'nın kabrinin Horasanın merkezi Meşhedde olmasında şiiiliğin burada adaklandığını göstermektedir.

Bununla birlikte Horasanda toplumun %90 ının dışında farklı mezheplerde vardır. Bunların %10 u Sünni-hanefidir. Torbetecam Şehri süni mezhebinin büyük bir merkezidir. Diğer bir islam kolu olan ismailiye mezhebide Meşhed ile Nişabur arasında kalan bölgelerde, Nişabar köylerinde yaygındır. Hiristiyan ve Mesevilerde bu bölgenin azınlıklarındandır.

2.2.4.2. Edebiyat-ilim-sanat

Horasan sadece tarihi kahramanlık destanları, siyasi ve askeri gücü ile önemli değildir. Aynı zamanda Edebiyat-ilim-sanat, iran ve islam kültürü açısından önemli bir yere sahiptir. Horasanı Abu Moslem, Nadir Şah Afşar, Hace Nezamel-molk ve Hace Nesir Tvsi siyasi cesaret yönünden büyük üne

sahiptirler. Bunun yanında gene Horasanda yetişen firdevsi, Hayyam, Gazali, İbnisina ve Farabi dünya ilim ve edebiyat tarihinin en başta gelen isimlerindendir. Horasanın gerek İran gerek Asya ve Afrika Ülkeleri içinde islam uygarlığı temellerinde büyük bir rolü vardır. (9)

TARİHİ YOLLAR

İpek Yolu : Tarihte Çin ve Avrupayı birbirine bağlaması ile büyük önemi olan ve İranın kuzeyinden geçen ipek yolu, Horasana İranın değişik bölgelerinden gelen kervanlar bu yolu kullanmışlardır. Şimdiki Meşhed-Tahran kara yolu yapılmadan önce bu yol Meşhedin batısındaki en büyük karayolu idi.

ATEŞ GEDELER :

Bozhur Ateşgedesi : Meşhedin yüz kilometre güneyinde Torbete Heyderiye yolunda Bazeyehur diye bilinen bir köy vardır. Bozhur ateşgedesi bu köyün 6 km ötesinde yer alır. Tapınağın yirmi yıl önce yapılan restorasyonu harab olmasını önlemiştir.

Berzin Mehr Ateşgedesi : En büyük ateşgedelerdendir. Rivend dağında, Nişaburun kuzey batısındadır.

Bölgede bunlar dışında birçok ateşgede bulunmak-
la birlikte önemli olarak Azerberzinmehr Azerfernebağ,
Azergeşsb ateşgedelerini sayabiliriz (10).

328. EL SANATLARI VE SÜS EŞYALARI

Halı : Horasan İran'ın en kıymetli halılarının
dokunduğu bölge olarak tanınır. Renk, nakış ve dokumaları
değerlidir.

Meşhed, Bircend, Kaşmar, Sebzevarda çok sayıda halı
dokuma fabrikası vardır. Belvçi ve Torkemeni halıları
Horasan da çok ünlüdür.

Firuze : Nişaburun dağlarında bulunanları ünlüdür.
Firuze işlemeciliği önemli bir el sanatıdır.

Pazer : Horasan'ın batısında yer alan Fervend ve
Abbasabad dağlarında bulunan yeşil bir taştır. Bu taş, özel
bir yağda bir süre tutulduktan sonra kullanıldığından olağan-
üstü şeffaftır. Sürmelik, tesbih, ağızlık, pipo ve diğer
bazı süs eşyalarının yapımında kullanılır.

Helec : Horasan'ın güneyinde bulunan Helec dağında
bulunan yumuşak ve gri rekli bir taştır. Önceleri bu taştan
özel tencere ve kaplar yapımında faydalanılıyordu. Bugün ise

(10) Deftere Cehangerdinin tanıtma broşürü (2)

heykel, masa , süslü tabaklar ve bazı süs eşyalarının yapımında da kullanılmaktadır.

Kaşıkarı : Bir tür çini sanatıdır . Bu sanat Sefeviler zamanının da doruk noktasına ulaşmıştır. Daha sonra Kaçarlar devresinde önemini kaybetmiş, zayıflamışsada, yeni dönemde tekrar eski gücünü kazanmıştır.

Kullabduzi - Brodriduzi - Golduzi : Kumaş üstüne yapılan işleme sanatlarından. Dini bayrak, perde, seccade, ve çeşitli tabloların yapımında kullanılır.

Post : Post dikimi, süsleme ve işleme sanatı yaklaşık bir yıldır Horasanda yaygındır.

Zavvari Sanatları : Dini amaçlarla toplu olarak dini mekanları ziyaret edenlere zavvar denir. Bu toplulukların kendine özgü zevk ve gelenekleri vardır. Meşhed kentinin hergün bine yakın zavvarı olur. Ve bunların tesbih yapma, mum dökme, zavvara ait özel basım gibi sanatları vardır.

Zavvara ait özel basın ; özel baskı ve süsü olan kitaplar ile mecmualardır. Yayınlanan yazıların konusu yalnızca dini değildir. İran'ın milli tarihine ait yazılarda yayımlanır. Ama bu basının en büyük kısmını dini yayınlar oluşturur. Ziyaretnameler, Resaleler, Masibetnameler, dini şiirler, mevlüt kitapları da bunların arasın-

da yer alır. Bu kitapları en belirgin özelliği resimli olmalarıdır. Resimler milli veya dini olaylara ve destanlara aittir (11).

(11) Şariati s. 31-35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HORASAN MERKEZİ MEŞHED KENTİ

3.1. Tarihi ve Coğrafi Durumu :

Meşhed kenti tarihte eski Tus şehrinin bir kısmıydı. Tus şehri , Tarihi rivayetlere göre, camsid pisdadı tarafından yapılmıştır. Daha sonraları yıkılmış ve Tus ibni Nozer tarafından yeniden yaptırılmıştır (12).

Şiilerin sekizinci imamı olan İmam Rıza bu şehirde şehit olmuş ve yine burada gömülmüştür. Halen Meşhedle bulunan ve Astane kudse Rezevi adı ile anılan Türbesi Şiiler tarafından ziyaret edilir. Bu nedenle kentin adı Şehadet (Şehitlik) anlamına gelen Meshed olmuştur. Kentin Noğan ve Senabad mahallelerinin tarihi oldukça eskilere dayanır.

Coğrafi durumu : Meşhed İranın dokuzuncu büyük ili olan Horasanın en büyük şehri ve merkezidir. Kuzey ve kuzey batıdan Dergez ve Kucan, doğudan Herirud nehri, güney ve güneybatıdan Torbetacan, Torbeteheyderiye ve Bahezer dağları, batıdan Binalud dağı ve Nişabar şehri ile çevrilidir.

(12) İranın ile s. 357-358

Meşhedin yüzölçümü 22815 km² dir. Bir milyondan fazla nüfusu vardır. Denizden yüksekliği 974 m. dir.

İklim, yazları sıcak kışları çok soğuktur. Yılda ortalama ısı derecesi 11,9° C, yağış miktarı yılda 306 mm dir. Meşhedin iklimi çok değişkendir.

Kentin en büyük nehirleri: Herirud, Keşfrud ve Rudcamdır.

El sanatları: Halı ve kilim dokumacılığı, firuza taşı, Post, Tesbih, mummyapımı, altın ve taş sanatları mevcuttur.

3.2. Meşhed Halkı:

Meşhed iki nedenden ötürü değişik kökekli milletlerin ortak yaşam yeridir. Bu nedenlerden biri Meşhedin Horasanın en büyük şehri olmasıdır. Bu şehir tarih boyunca savaşlar ve çekişmelerin meydana olmuştur. Türkmenler, Moğollar, özbekler, Ruslar, Afganlar, Beluçlar, bu şehirde yaşamışlardır. Siyasi gelişmelerde bazen farklı yörelerden insanların gurup olarak Meşhede veya Meşhedin yakınlarına göç etmelerine neden olmuştur. Örneğin Şah Tehmasb-Şah Abbas Sefevi ve Nadir Şah Afşar, Kürt ve Ermenilerinden olan bir grubu bu şehre yerleştirmişlerdir. Ondan önce Arap kavimlerinde bu bölgeye göç etmişlerdir. Sovyet

devrimi ile birliktedi bazı müslüman gruplar Aşkabad ve Baharadan tarihi ve mezhebi bağları nedeni ile bu şehre gelmişlerdir. Bunlara halen mahacir adı verilmektedir.

İkinci neden ise siilerin 8. imamının kabrinin Meşhedde olmasıdır.

Meşhedde diğer dini veya turistik şehirler gibi gelen ziyaretçileri kendine çekip burada kalmalarına neden olmuştur.

Meşhedde yerleşen Ermeniler Şehrin değişik yerlerinde yaşamaktadırlar. Yahudiler ise işyerlerinde ve piyasada diğer insanlarla birlikte oldukları halde evleri özel mahallelerindedir. Daha önceleri Eydgah mahallesinde oturan Yahudilerin çdğu ikinci dünya savaşından sonra dış ülkelere göç etmişlerdir.

Meşhedin dört büyük caddesi olan Tehran-Tebersi Bala khyaban-pâiin khyaban + işareti şekli meydana getirirler. Astane Kudse Rezevi bu caddelerin birleşme noktasındadır. Bu caddeleri Meşhedin özünü teşkil eden şehrin halkı ile zavvarların oluşturduğu topluluk doldurur.

Erg Caddesinde ise şehrin ileri gelenleri ve zenginleri oturmaktadır.

MEŞHEDİ:

Sefeviye Padişahlığı devrinde şiilik İranda resmi mezhep olarak kabul edilmesiyle Meşhede olan ilgide coğalmıştır.

Büyük Şah Abbas bir yolculuğunda İsfahandan Meşhede İmam Rızanın Ziyaretine yalınayak geldiğihre re bundan sonra Meşhedi Ziyarete gelenlerin Meşhedi adı ile birlikte ünvan olarak kullanabileceklerini emredererek Meşhedi Hacılık benzeri bir ünvan haline getirmiştir.

3.3. MEŞHEDİN CADDELERİ

Asnane Kudse Rezevinin yer aldığı mekanda dört cadde birleşir. Bunlar:

1) Tehran Caddesi: Bu cadde Tahrana giden caddeye birleşmektedir. Tahran ve Şahrudden gelen zavvar Meşhede bu Caddeden girer. Caddelerin başına Berg meydanı denir. Burada belediyeye ait bir enerji santrali mevcuttur. Tahran caddesinin ortasında da yine bir meydan vardır ve buraya su meydanı adı verilir. Daha önce-leri şehirde Terkos suyu olmadan önce bu meydanın bulun-

duğu yerde bir su kuyusu bulunmaktaymış. Meydanda adını buradan almış.

Garajlar, oto servisler, araba eskicileri, kaynakçılar, demirciler en çok bu şehirde toplanmıştır.

Su meydanından Astane Kudse yaklaştığımızda çevre daha muteasibleşmektedir.

2) Tebersi Caddesi : Bu cadde Meşhedin Kuzeyine doğru çıkar. şehrin Sonunda Petrol ambarları, Gümrük ve Tahran-Meşhed demir yolları tesisleri vardır. Caddelerin başında ve salonda Yeyh Tebersi Türbesi vardır. Büyük Rezvan bağının bir kısmı olan Meşhedin gusulhanesi buradadır.

Caddenin karşı tarafında Meşhedin Çarşamba Pazarı vardır. Bugünkü pazar eskisine oranla daha az ölçülerde varlığını korumaktadır. Gonbede Heşti Türbesi bu caddenin ortalarında yer alır.

3) Paiin Khiyaban (Sefevi Caddesi)

Bu caddeye şah Abbas Sefevi inşa ettirmiştir. Cadde şehrin doğusunda yer alır ve şehrin dışında Serehs cad-

desine birleşir. Bu yol şehrin en kalabalık kısımlarından biridir. Eski Meşhed halkı ve küçük Tüccarlar burada yaşar. Caddelerin sonunda şehrin eski mezarlığı vardır. Eski ticari kervansaraylar hala bu caddede çalışmaktadırlar.

4) Balakliyaban (Naderi Caddesi)

Bu caddeyi de Pain khiyabanla beraber Şah Abbas inşa ettirmiştir. Fakat Nadir Şah Afşarın mezarı ve türbesi bu caddede olduğundan caddeye onun adı verilmiştir.

Nevvab ve Bakiriye medreseleride bu caddenin sağında yer alır . Yolun solunda büyük ticari Lemek kervansarayı vardır. Çaharbağ mahalleride bu cadededir.

Caddenin sonu Çaharrah Naderi denen bir dört yola ulaşır. Nadir Şah Afşar Türbesi ve Toliyet bağı da buradadır.

5) Azadi Caddesi

Naderi Caddesine dik iner. Kuzeyinde Tahran-Meşhed demir yolu istasyonu, güneyinde Gonbed Şebz vardır.

Bu cadde aynı zamanda eski ve yeni Meşhedi birbirinden ayırır.

6) Hosrevi Caddesi

Azadi Caddesine diktir ve devamı Tahran Caddesine birleşir. Aynı zamanda Azadi Caddesini Erg caddesine bağlar. Yeni Hosrevi caddesi Serşur bazarını büyük Meşhed bazarından ayırır. Bu cadde eski caddelerden biridir ve yeni, lüks mağazaları vardır.

7) Erg Caddesi

Meşhedin en büyük ve önemli caddesidir. Kuzeyden Mocessemey meydanından şehrin güneyine kadar devam eder. Eski erg meydanı ve ona ait bağda şimdi Milli Park banka, askeri kışlı vardır. Şehrin en büyük meydanı, olan mocessemey meydanından 6 büyük cadde ayrılır. Hosrevi ve Erg caddesinin birleşme kısmında eski Horasanın milli Eğitim Bakanlığınait bir bina vardır. Adliye Sarayı ve Sinemaların çoğu ve hilale Ahme, binasında bu cadededir.

8) Simetri veya Bahar Caddesi

Meşhedin güneyinde doğudan batıya uzanır ve Tahran-Meşhed Caddesinin devamıdır. Tahran Caddesinin berg meydanında başlayıp, Teğiabad meydanında ki bu meydan Ahmed abad, Kuhsengi ve Daneşgah caddelerinin birleştiği noktada biter. Son 20 yıl içinde yapılan cadde simetrik ve güzel meydanlarla yeni mahallelerden oluşur. Burada oturanlar genellikle işçi memur, küçük esnaf ve orta halli ailelerdir. Kuhsengi ve Erg caddesinin devamı şehrin askeri kısmını teşkil eder. Leşger hastahesi, velayet, Şah Rıza hastanesi ve Meşhedin Sanat okulu da bu caddededir. Caddenin sonunda Teğiabad meydanı ki şehrin en güzel meydanlarından biri sayılır.

9) Kuhsengi Caddesi.

Meşhedin en güzel bulvarlarından biridir. Bu cadde Teğiabat meydanından Kuhsengiye çıkar. Caddenin iki yanında geniş kaldırımlar, nehircikler ve büyük ağaçlar vardır. Büyük güzel evler ve bağlır bu caddenin güzelliğini daha da arttırır.

10) Danaşgah Caddesi (Universite Cad)

Kuh sengi caddesinin devamıdır ve şehrin kuzeydoğusuna uzanır. Güzel ve modern bir caddedir. Teğıabad meydanından başlayıp serab meydanını geçtikten sonra Mocessemey meydanına varır. Meşhedın Tıp Fakülteside bu caddededir. Sedabat Caddesinin serab meydanında İlahiyat Fakültesi, caddenin batı kısmında küçük ve kısa caddelerden sonra ulum Fakültesi, Üniversitenin yayınevi ve Edebiyat Fakültesi vardır.

Yolun iki tarafında şehrin en güzel ve modern mahalleleleri vardır. caddenin doğu kısmında üniversite- Erg ve bahar caddelerinin birleşiminden bir üçgen oluşur. Burada ağaçlı güzel cadde ve sokaklar vardır. Yolun doğu kısmında ise Sedabad mahallesi vardır. Meşhedın büyük spor stadıda bu mahallededir.

11) Mocessemey meydanından biri Kuzeydoğuda diğeri Kuzeybatıya olmak üzere iki cadde ayrılır. Bunlardan birincisi Eşretabad (Hace Nesir Tusi Caddesi) Azadi caddesine yaklaşır ve Tahran-Meşhed demiryolları istasyonu meydanına birleşir. İkinci yol Hace Pebi

caddesidir. Bu cadde Hace Rebi Türbesine gider. Meşhedin hayvanat bahçesinde bu caddededir. Burası Meşhed halkının gezinti yerlerindedir.

12) Havaalanı Caddesi : Tahran Caddesi şehrin son kasabası olan Torağdan geçtikten sonra bir caddeye ulaşır. Bu cadde de Ziraat merkezi , ziraat yatılı lisesi, benzin depoları ve Meşhed havaalanı vardır. İplik fabrikası, taş işleme fabrikası ve öksüzler yurduda bu caddededir.

3.4. Meşhedin Basını :

Gazeteler : Meşhedin 3 günlük gazetesi vardır. Bunlar, Aftabe Şark, Horasan ve Nure İrandır.

Nevaye Horasan, Neberde Ma, Restahize Adlı Nateğe Horasan, Nure Horasan ve İran nema haftalık veya aylık yayınlanır.

Dergiler : Meşhedde dört dergi yayınlanır. Astane Kudse Rezevi dergisi dini konular ve islami sanat araştırmalarını içerir.

Nama Ferheng , Horasan Milli Eğitim Bakanlığının dergisidir. Bu dergi de genellikle lise öğretmenleri ve şairler yazarlar, Hirmend dergisi aylık yayınlanır. Bu derginin yazarları gençlerdir.

Ayrıca Edebiyat Fakültesinde kendine özgü bir dergi yayınlamaktadır.

3.5. Meşhedin Kütüphaneleri :

En büyük İslami Kütüphanelerden olan Astane Kudsun Kütüphanesinden başka, Milli Eğitim Bakanlığına ait Ferhang Kütüphanesi Erg Caddesindedir. Goher Şad Camiine ait mescid kütüphanesi o cami girişinin hemen yanındadır. Ve daha çok dini kitapları içerir.

Edebiyat Fakültesi kütüphanesinde büyük manevi değere sahiptir.

Özel kütüphanelerden Horasanın Çağdaş şairlerinden Mahmut Ferruh, Abdulhamid Molevi ve Abdullah Keşaverz kütüphanelerini sayabiliriz.

3.6.MESHET'DE DİNİ TÖRENLER

Yukarıda açıklamaya çalıştığım gibi bu tarihi ve turistik bölgenin ziyaretçileri, buraya dini özellikleri nedeni ile gelmektedirler. Bu nedenle ziyaretler sırasında yapılan dini törenler önemli bir yer teşkil eder. Ve bölgenin turistik anlamını daha iyi açıklar. Bu törenlerin en önemlisi Azadari (denilen yas tutma törenleridir.

AZADARİ : Meşhedde yapılan törenlerin en önemlileri Muharrem ve sefer aylarında yapılan azadari törenleridir. Öyleki bu iki ayda şehrin genel havası değişir. Kılık kıyafetler, yüz ler, sokaklar, bazar ve sahnlar, caddeler, Gohersad Camii, ravaklar ve kutsal harem temelden başka bir havaya girer. Bu törenlere şehir halkının çoğunluğu dışında, Horasan çevresindeki şehir ve köylerden ve hatta İran'ın diğer bölgelerinden turistler toplu olarakda gelirler. Bu günlerde Meşhed'in nüfus sayısı oldukça artar. Ziyaretçiler, ziyaret merkezi olan mezarın çevresinde, ziyaret dualarını okuyup dileklerini ileterek, üç ile yedi defa dönerler.

Hasta olanlar, dileklerini dilek demirine bağladıktan sonra 24 saat beklerler. Eğer bu süre içinde iyileşirlerse, orada bulunan diğer ziyaretçiler bu kişinin elbisesinden alır ve kutsal birşey olarak saklarlar.

Ziyarete gelemeyenler ise yakınları ile dileklerini mektup şeklinde veya kendilerine ait bir eşyalarını dilek demirine bağlamak üzere gönderirler.

Ziyaretçiler, dönüşlerinde mukaddes hediye olarak, kuru üzüm ve tesbih taşı götürür, ayrıca dini sofralar kurarlar.

Bazıları dileklerinin olması halinde bir süre için Haremin bakım ve temizliğini üstlenirler.

Meşhede dini aylar ve günler dışında, İranlıların milli bayramı olan Nevruz bayramı ile diğer bayramlardada, ayrıca yaz aylarında çok sayıda turist gelir. Bu turistlerin yolculuklardan amacı, tatil günlerinden faydalanarak hem Astane Kudsu ziyaret etmek hemde gezmektir.

3.7. ASTANE KUDSE REZEVİ

3.7.1. Genel Tanımı

Bu binalar topluluğu İran ve bütün dünyanın Siilerin dini merkezidir diyebiliriz. Bu kutsal mekanın siiler açısından kazandığı olağan üstü önemini orada olanları yakından görmemiş biri için anlamak zordur. Buranın dini yanı ile ilgilenmeyen bir turist için en ilgi çekici yönleri; seffaf mermerleri ve refis halılarıdır.

Dini bir ziyaretçi için ise burası insanların ve hatta hayvanların bile İmam Rızanın himayesi altına

girdiği kutsal ber kekandır.

Aslan Kuds aynı zamanda bir sanat ve güzel-lik hazinesidir. Tarih boyunca buralarda yaşayanların ardından kalanlar tarihi bir birikim oluşturmuştur.

İslamdan sonra ülkenin şahenşahı hanedanların hemen hemen hepsi bu kutsal mekana özel bir önem vermişler, katkılarda bulunarak kendilerinde birşeyler katmışlardır.

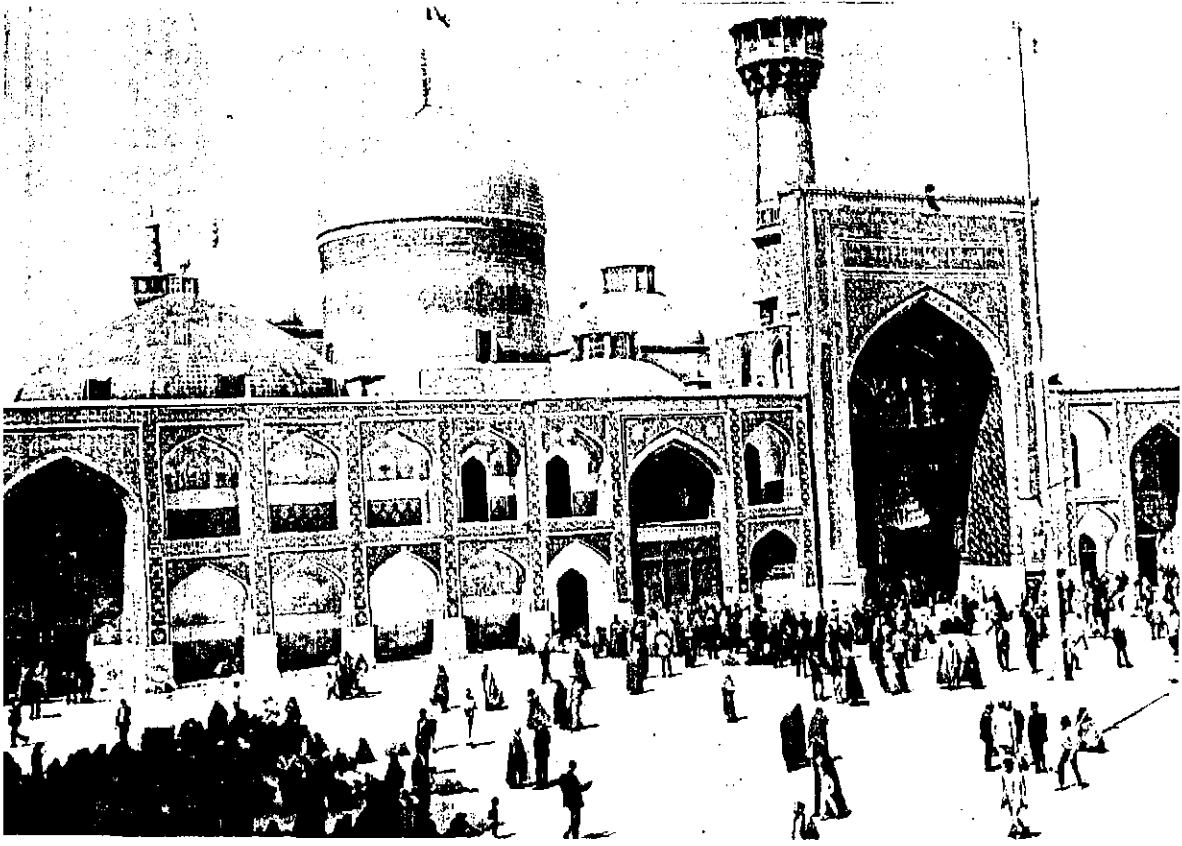
Günümüzde de hem bulunduğu bölge hem de ülkeye gerek turizm, gerekse ekonomik açıdan bulunduğu katkı önemlidir.

Kendisine ait kurumların miktarı hemen hemen bir bakanlık pasasitesindedir. Aynı zamanda kendisine ait hazineside mevcuttur.

3.7.2. BÖLÜMLERİ

3.7.2.1. HAZRETİ KONAKLAMA TESİSİ

Astan Kudse ait özel bir konaklama tesisidir. Bu tesisde hergün pişirilen yemeği zavvardan bir kıs-

Astane Kudse Rezevide İmam Riza Türbesi

mı parasız yiyebilir. Bu yemeğin önemi ve anlamı karın doyurmaktan çok şifalı olmasındadır (13).

3.7.2.2. BESTLER

Daha önce anlattığım gibi bestler ve best oturmak, İranın siyasi ve mezhebi tarihinde önemli bir yer tutar.

Astan Kuds'da halen eski sahn'nın iki yanında aşağı ve yukarı best denilen iki büyük alan vardır.

Günümüzde bestler önemini kaybetmişse de bu iki alan harem girişinin başlangıcı sayılır. Bestler eskiden iki şerit zincirle sembolize edilmiştir. Şimdi ise bu zincirler ortadan kalkmıştır.

3.7.2.3. ESKİ SAHN

Astan Kudr'un en güzel ve en görkemli mekanlarından biridir. Bu alan harem kuzeyinde, aşağı ve yukarı bestlerin arasındadır. İki katlıdır ve 60 odası vardır.

(13) Şariati...s.. 69-112

Bölümleri şunlardır.

Giriş ve çıkış yolları: Sahna giriş ve çıkış yollarının sayısı çoktur. Biri büyük batı eyvandan yandaki alana uzanır. Bursa bazarce (küçük pazar) gibidir ve yukarı beste'e çıkar. İkincisi büyük doğu eyvanın iki tarafından aşağı beste uzanır. Şehrin güneybatısında yer alan bir kapı sahn'ı büyük bazar'a bağlar. Kuzey kenarında iki sahn bazarceden kuzey meydana ulaşır. Güney kenarındada ayakkabıların konulduğu yerlerden ve altın Eyvandan revaklar ile kutsal hareme girilir.

Eyvanelar: Eski sahn'ın dört eyvanı vardır. Bunların herbiri mimari sanatının süsleme bakımından görkemli ve değerli eserlerindedir. Geniş kenazı 14.8 m dar kenarı 8.20 m. yüksekliği ise 22.5 m dir. Dört bölümden oluşur. Bunlar:

Kuzey Eyvan: Abbasi eyvanı adı ile meşhurdur. Şimdiye kadar hiçbir onarıma gerek kalmaksızın yaşaması ile önem kazanmıştır. Çinileri ve kitabeleri hiç değişmeksizin aynen durmaktadır. Yalnızca Nadir Şah

zamanında bir minare eklenmiştir ve bu minare daha sonra altın ile kaplanmıştır. Geniş kenarı 10 m, dar kenarı 8 m, yüksekliği ise 26.25 m. dir.

Güney Eyvan: Bu eyvan, altın eyvan veya Nardari Eyvan diye adlandırılır. Tabanı ve duvakları, mermerden, duvarların yukarı kısmı altın kaplamalı bakır tuğladan inşa edilmiştir. Üzerlerinde ayetler yazılır. Eyvanın dört gümüş kapısı vardır. Başvanda çok güzel bir kitabe bulunur. Altın eyvanın minaresi eyvanın mihrabı üstünde ve kümbetin kenarındadır. Bu minarede altın kaplamadır.

Doğu Eyvan: Nekarehane eyvanı diye adlandırılmıştır. Mermer taşları ile döşelidir. Bir kapının genişliği boyundaki hilal şeklinde işlenmiş yekpare mermer taş, buranın en ilginç işlemesidir. Geniş kenarı 18.2 m. dar kenarı 7.8 m ve yüksekliği 26 m. dir.

Batı Eyvan: Saat eyvanı diye adlandırılmıştır. Astane Kuds Rezavinin büyük saati buradadır. Eyvan, Safeviler devrinin şaheser çinileri ile süslüdür. Ahşap kapısının üzerinde bulunan mermer taşda bir kitabe bulunur. Yaklaşık 300 yıllık geçmişi olan bu kapı aynen durmaktadır. Eyvanın dar kenarı 6,9 m. yüksekliği 24.10 m. dir.

Mirza Cafer Medresesi : Sahn'in kuzey doğusunda bulunan bir medresedir.

Şeyh Hor Amdi Turbesi : Mirza Cafer medresesinin yanında bulunan Şeyh Hor Amdiyeye ait türbedir.

Nekarehane : Bu mekanda, hergün güneş doğmadan ve batmadan, ayrıca dini bayramlarda ve ramazan ayı geceleri zurna çalınır. Şahn'ın doğu eyvanının üstünde yapılmış olan yeni binası Astane Kuds'un en güzel eserlerinden birisidir.

Sakkahane : Sahn'ın tam ortasında, altın kitabelerle süslü dilek mumlarının yandığı yerdir.

Saat : 1319 yılında, kaçar şahlarının zamanında, batı eyvanın üstüne bir saat konulmuştur. O zamanlar bu saatin zili bütün şehirden duyulmaktaymış otuz yıl önce İngiltereden getirtilen modern bir saat buraya yerleştirilince, eski saat yeni shn ile müze arasına konulmuştur.

3.7.2.4. YENİ SAHN

Haremin doğusunda yer alır. Kaçarlar devrinde inşa edilmiştir. İçerisinde bir havuz ve çok güzel çiçeklik-

ler vardır. Uzun kenarı 85 m. dar kenarı ise 54 m dir. Görüldüğü gibi bu sahn , eski sahn gibi yapılmak istenmişse de başarılammamıştır. Dört eyvanı vardır.

Batı veya Altın Eyvan : Uzun kenarı 153 m. dar kenarı 7.25 m. yüksekliği ise 20.10 m dir.

Güney Eyvan : Uzunluğu 18.30 m. genişliği 7.30 m yüksekliği ise 20 m dir.

Kuzey Eyvan : Bu eyvan yeni Sahn'ı aşağı besli'e birleştirir.

Uzunluğu , 17.20 m. genişliği 7.20 m. yüksekliği ise 20 m. dir. İki katlı odalarla çevrilidir. Odaların ilk katları şahıslara, aile kabristanlarına, ikinci katları ise hazine ve müze idaresine tahsil edilmiştir.

3.7.2.5. MÜZE

Müze binası Goher Şad camii ve Yeni Sahn arasında-
dır. Alanı 7774 m² dir. Modern havuzları ve çiçeklendirmeleri vardır. Bu binanın diğer eski eser binalarla hiçbir benzerliği yoktur. Müzeye ait önemli ve değerli eserler şunlardır : Hz. Ali'nin kuranı, Baberi kuranı,

İmam mezartaşı, Selouklu Sengob, kütüphane

3.7.2.6. Kütüphane : Müzenin içinde yeralır. Üst katında kitap deposu, alt katında ise 64 kişiden fazla kapasitesi olan okuma salonu vardır. Bu kütüphanede 39077 adet baskı ve 9371 adet el yazması kitap bulunur.

3.7.2.7. ŞEYH BEHAİİ TÜRBESİ

Bu türbe müze ve yeni sahn arasındadır. Giriş kapısının yüksekliği 3.66 m. genişliği ise 1.75 m dir. Çok nefis işlemlere sahiptir . İç duvarları ve tavanı ayna süslemelerle kaplıdır.

3.7.2.8. TEŞRİFAT SALONU

Şey Behaii türbesinin batısında görkemli bir şekilde yer alır. Alt salon 17x6x4,5 m, üst salon ise 23,40 x 9.40 x 4.50 m ölçü lerindedir. Burada nefis halılar, alçı ve değerli süslemeler, çok büyük ve kıymetli avizeler vardır.

3.7.2.9. NİHMAN SERA

Müzeninin doğusunda bulunan bir konaklama yeridir. Uzunluğu 40 genişliği 12 m.dir. 3 katlıdır.

3.7.2.10. MİNARELER

Astan Kuds'de özel yapısı olan iki altın minare vardır. Diğer minareleri genellikle kümbedin yakınında olduğu halde, bu iki minare değişik uzunluklardadır. Birisi , kümbetin yanında , eski sahn'ın güneyinde ve Naderi Eyvan'ın üstünde, diğeri ise nisbeten daha uzakta abbas eyvanı üstünde ve eski sahn'ın kuzeyindedir. Bu asimetriklik özellikle yapılmış olmakla birlikte ancak yakından bakıldığında hissedilebilir. Uzaktan zavvar'ın giriş yolu olan Tahran caddesinden bakıldığında ise simetrik görünür. Kümbedin yakınındaki minare, eski sahn'ın tabanından 40-50 m. yüksekliktedir. Çevresi ise 13 m. dir. Diğer minarede aynı ölçülerdedir.

3.7.2.11. ASTAN KUDSUN KAPILARI

Harem ve revaklarda, toplam, 3 çift özel ahşapdan , iki çift altın kaplama ve onyedici çift gümüş kaplama kapı mevcuttur. Ayrıca değişik mücevherlerle kaplı bir kapı daha vardırki üzeri altın zemine firüze, 1 yakut, zümrüt ve lal taşları ile işlenmiştir.

ASTAN KUDS'UN REVAKLARI

Darulsiyade : Haremin batı kısmında yer alır. Uzunluğu 32.86 m. genişliği ortada 19.30 m. kuzey ve güneyde 7.76 m. dir. yüksekliği ise 20.87 m. dir.

Darulhefaz : Zavvar genellikle burada dua okuyup, giriş izni alarak hareme girer. Darulhetoz, Harem ile Darülsiyade arasındadır. Uzunluğu 18 m. genişliği 8.65 m. yüksekliği ise 22.8 m dir.

Darulseadeh : Bu revak imamın kabirinin alt kısmındadır. Uzunluğu 12 m. genişliği 10 m. dir. Doğudan ; yeni sahn'nın altın eyvanına, batıdan Halem Ham kümbedine, kuzeyden ise Allahverdi Hanin kümbedine uzanır.

Hatem Han Kümbeti : Uzunluğu 13 m. dar kenarı 15 m. dir.

Darulziyafe : Darulseadeh'in kuzeydoğusundadır. Uzunluğu 18 m. genişliği 15 m. dir.

Tahdhane : İmamın kabrinin arka revağa birleştiği yerdedir. Uzunluğu 165 m. genişliği 7,5 m.dir.

Balaser Camii : Kobrin bulunduğu kısımdan yukarı getiktensona yeşil mermerden döşenmiş bir alana varılır. Bu alanın uzunluğu 7 m. genişliği ise 5 m dir. ve tahirhaneye birleşir.

Posteser Camii : Kadınlar camii ve tahdhane'nin arasındadır. Uzunluğu 14 genişliği 4 m dir.

Kadınlar Camii : Darulseadeh'in güneyinde ve Harem'in güneydoğusundadır.

Allah verdihan kümbeti : Allahverdihan kalori üzerinde inşa edilen bu kümbet içeriden sekizgendir. 16-20 m.dir .

Pekmirza Kümbeti : Darulhefazın doğusunda ve halem kmbetinin güneybatısındadır.

Yeni Revaklar Balasar Camiinin, namaz kılan zavarın kalabalıklığı nedeni ile yetersiz ve kk kalması, yeni revak ların yapımına sebep olmuştur. Bu yüzden 23 yıl önce bazı krodorlar, duvarlar, altın eyvanla, Balaser camii arasında kalan kk odalar yıkılmış, böylelikle geniş ve muhteşem bir revak yapılmıştır. Alanı 110 m² olan bu revak Balaser camiinin kuzeyinde yer alır.

Ayrıca Darulsiyadenin kuzeyinde, eski sahn'daki altın eyvanda da yeni bir revak yapılmıştır.

3.7.2.12. HAREM

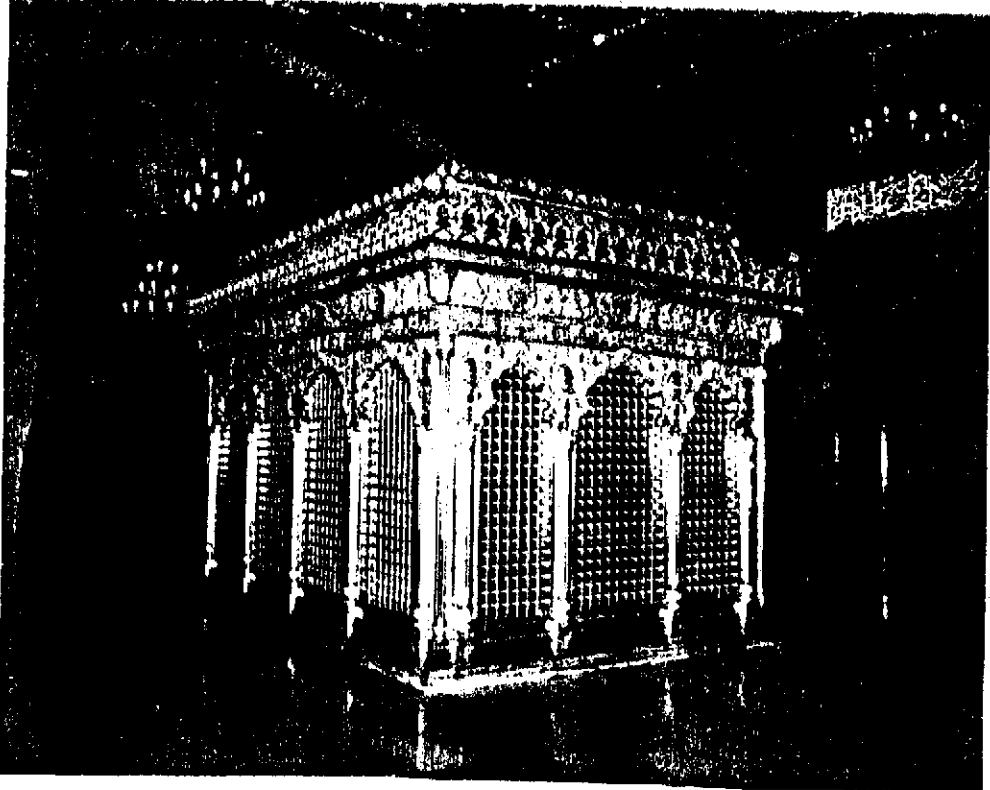
Harem imam Rıza'nın kabrinin içinde yer aldığı mekandır. Kare şeklindedir. Uzunluğu 11 m, yüksekliği normalde 18.80 m. kümbetin üst noktasına kadar ise 34 m dir. Haremin duvarları çini, lenmiş ve iki metreden yukarıdaki kısımları ayna ile kaplanmıştır. Önemli bir kitabe, kümbetin altındaki duvar başlarında haremin cevresi boyunca dolaşır. Güney duvarında iki, harem batısında bir mihrala vardır. Bu mihraplar çok değerli nefis çinilerle döşenmiştir.

3.7.2.13. KÜMBET

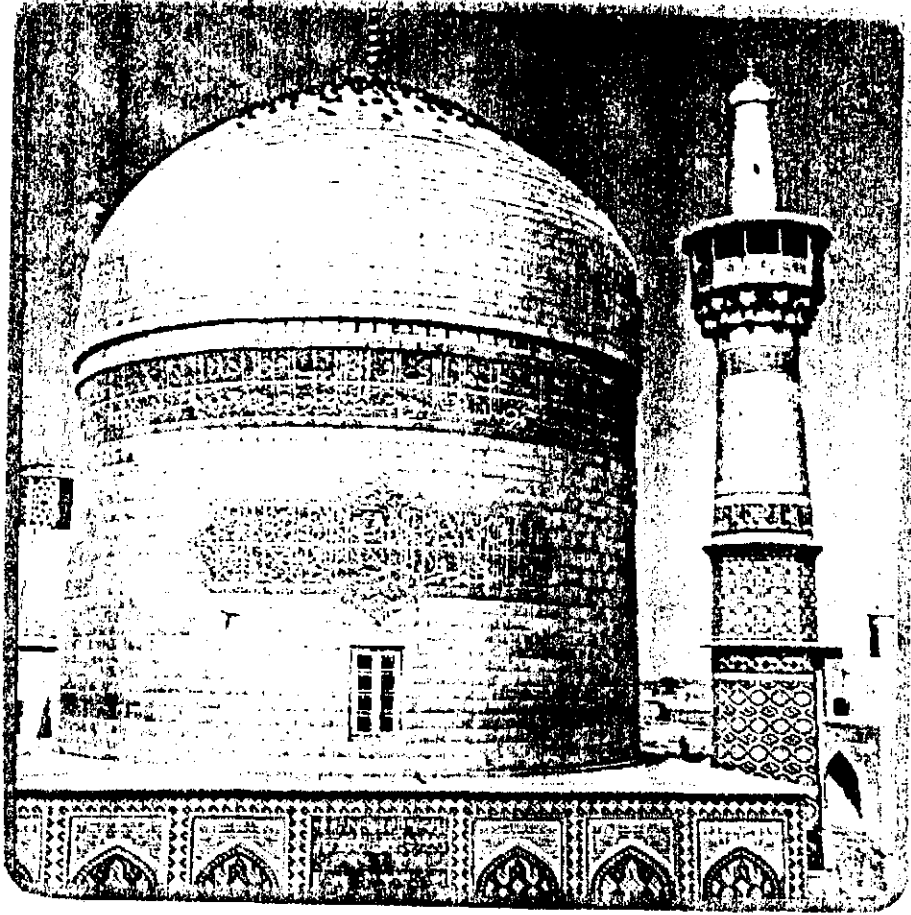
Meşhedin en büyük ve en önemli sembolü haremin üstündeki gösterişli ve büyük kümbetidir. Kutsal kümbet mimari ve bilhassa islam süsleme sanatı bakımından çok değerlidir. Altından olan bu kümbetin yüksekliği Haremin tabanından kubbenin en yüksek noktasına kadar 31.20 m. dir. Dış çevresi ise 42.10 m. uzunluğundadır.

3.7.2.14. ZERİH

Zerihi kafes örgü şeklindeki demirlere verilen addır. İmamın kabri üstünde iki zerih vardır. Üstteki zerih, çok kıymetli bir çelikden (kibu çelik gümüşten daha değerlidir.) yapılmıştır. Altta ki zerih ise mücevherlerle kaplıdır. Bunlara otuz yıl önce üçüncü bir zerih daha etlenmiştir. Bu zetihde 90 ayardan gümüş ve 18 ayar altın ile firuze taşı kullanılmıştır. Uzunluğu 4.05 m, genişliği 3.06 m., yüksekliği 3.60 m. dir.

Zerih

Imam Rızanın Türbesindeki harem kümbeti

3.8. Astane Kudse Rezevinin Merasımı ve
Teşrifatları :

İmam Rıza Memunun veliahtı olduğundan ve bu mevki asırlar boyunca İran Padişahlık ve saltanatlığında önemli bir yer tuttuğundan, Astane kudse Rezevi bir saray olarak nitelendirilmektedir.

Bu nedenle Astane Kudsun kendine özgü idari , resmi merasim ve teşrifatları vardır.

Astane Kudsun Memurları :

1- Pasdaran (Muhafizler) : Haremin iç kısmının işlerine bakıyorlar. Haremin güvenlik işlerinden sorumludurlar. Zarvarla ilgili kaybolmalar ve diğer olaylarla ilgilenirler. Her kapının 2 pasdarı vardır.

2- Pasbanan : Bunlar revaklarda Çalışan ve Sahnların güvenliklerinden sorumlu olan memurlardır.

3- Seraydaran (Bakıcılar) : Mutfak, Tuvalet ve bağların bakımlarıyla görevlidirler.

Bunlardan başka ayrıca gönüllü çalışan gruplarda bulunur.

Bunlar Hoddam-Ferraşan-Derhanan dır.

HODDAM , Bu gruptakiler haremde kapılarını açıp kapatmakla görevlidirler. Kapılar sabah ikide açılır, gece 10-11 arasında kapatılır. Bu saatler arasında da temizlik işleri yapılır.

FERRAŞANI Hoddamın haremdeki görevlerinin aynısını revaklarda yerine getirirler.

Bu altı gruptan başka - ki her grupta beş nöbetçi vardır. Özel görevleri olan bi kaç kişi daha vardır.

Hefaz : Bu gurup Darulhafazda önlerine büyük şamdanlar koyarak iki sıra halinde oturup kuran okurlar. Kurandan sonra ise hutbe okunur.

Kefşbanan : Ayakkabıları kontrol ve muhafaza eden görevlilerdir. Toplam 6 ayakkabı odası vardır.

Müezzinler : Minarelerde azan okuyan görevlilerdir.

Nekareçiler : Ramazan geceleri ile bayramlarda her gece-gündüz (yas geceleri hariç) netare çalmakla görevlidirler.

Mutfak : Hazreti mutfağı memurlar hariç hergün 100-150 kişiye yemek verir.

Teşrifat idaresi : Başlıca üç görevleri vardır.

Bunlar :

1- Astane kudsde çalışan resmi memurların işlerine bakmak.

2- Zavvara yardımcı olmak.

3- Dini Törenler : yönetmek

Gobar rubi : Astane Kudsun Törenlerinden biri de zerihin temizlenmesidir (ğobarrubi). Bu tören sene de bir kere bütün kapılar kapanarak yapılır. Tören Astane kudsun tüm çalışanları, meşhedin ileri gelenleri ve din adamları katılır.

Tören başladığından zerihin kapısı açılır, bir kaç ünlü din adamı içeriye girer, zavvar tarafından içeriye atılan para ve eşyalar torbalara konur ve mühürlenerek listeleri yapılır. Daha sonra bu torbalar açılır. Avahr Astane Kudsun hesabına, kıymetli eşyalar ise Astane kudsun hazinesine teslim edilir.

3.9. CAMİLERİ :

Astane kudse Rezevinin halkın ve zavvarın ilgisini çekerek ziyaret merkezi haline gelmesi ve öte

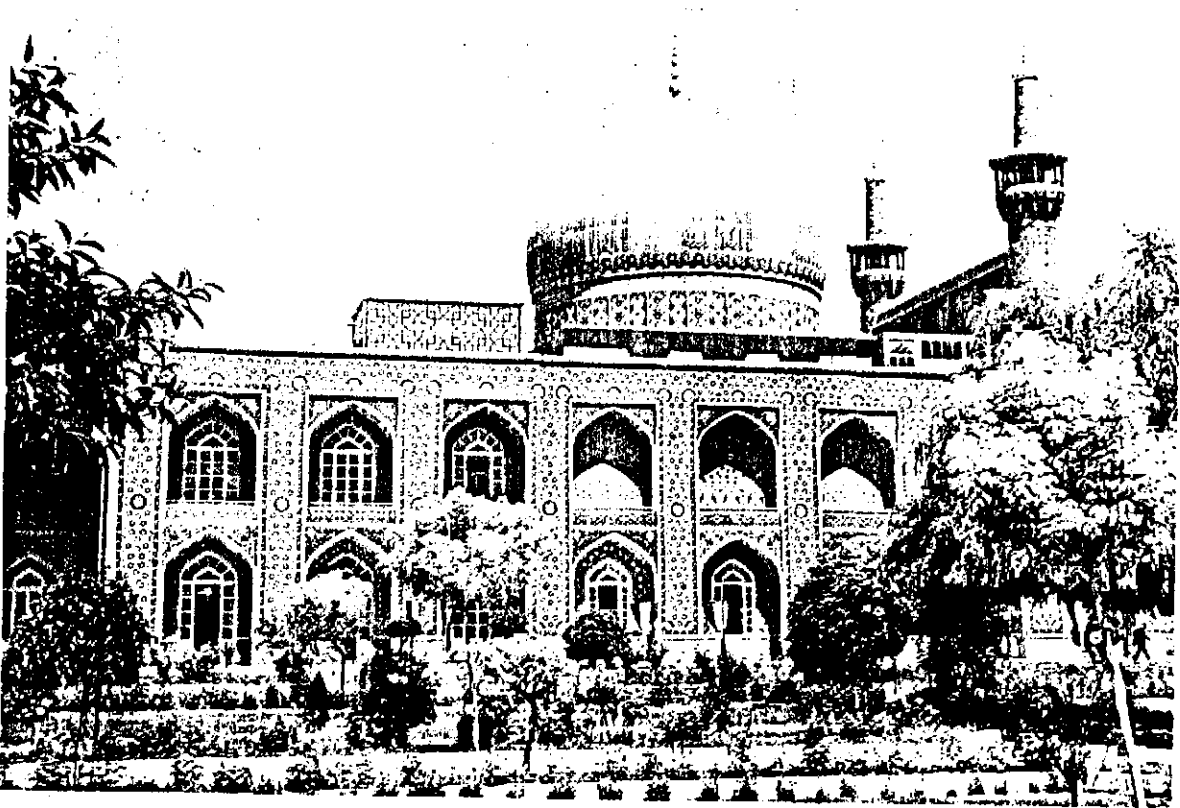
yandan revaklar, sehnler ve diğler geniş hacimli yerlere sahip olduğundan şehrin diğler yörelerinde cami yapma ihtiyacı büyük ölçüde azalmıştır. Zavvar daha çok Astane kudsun etrafında konaklar. Şehir halkında hergün veya en azından haftada bir günlük namazlarını ve cuma namazı merasimlerini Astane kudsda yaparlar.

Bilhassa 9. yüz yılda yapılan büyük ve görkemli Goherşad camiinin Astane kudsun yanında bulunması yeni camiler yapma ihtiyacını büyük ölçüde gidermiştir.

GOHERŞAD CAMİİ :

Goherşad Camii - 50x 55 m. ölçülerindedir. Dört Eyvanı ve bir kaç sebestandan oluşur.

Mağsure Eyvanı : Goherşad Camiinin güneydeki Eyvanıdır. Bu eyvanın iki mümbeti ve iki minaresi vardır. Eyvanın yüksekliği 25.5 metredir. Genişliği 12 m. uzunluğu ise 34 m. dir. Kümbedin yüksekliği 43 m.dir.

GOHERŞAD CAMİİ

Eyvanın içinde bir mihrab vardır.

Darusiyade Eyvanı : Caminin kuzey eyvanıdır.
Fümüştten bir kitabesi vardır.

Batı Eyvanı : İki tarafında kıblenin önünde ve arkasında üçer kemer vardır.

Doğu Eyvan : Bu eyvanın bütün yazıları görkemli ve nefis kaşılarda süslenmiştir. Eyvan birkaç odacıktan oluşur.

Şah Camii :

Serzur Bazarın sonunda minarelerinin başı kırık köhne bir cami vardır. Bu caminin kümbeti kaşılarda hemen hemen sökülmeyle birlikte güzel kitabesi hala görünmektedir. Bu cami şimdi tarihi eser olarak korunmaktadır.

İmam Rıza Camii :

Bu cami Meşhedin katlgah kabristanı yanındadır. Şah Abbas devresinde yapılmıştır.

Abanlar Camii , Bu cami Paiin khiyabandadır. Bir saraç üstünde yapılmıştır.

Na ib Camisi : Bala khiyaban da Nevvab medresesinin yanındadır. Bir sahn ve üç şebestandan oluşur.

Yakın yıllarda restore edilmiştir.

Balaser Camii :

Bu camii astane kudsun haremine birleşik -
tir. Meşhedin en eski camiidir.

Meşhedin diğer camileri şunlardır :

Büyük Bazarda Sedigiha camii , Mehrab Han
Camii , Moğbel Camii .

3.10 ESKİ MEDRESELER +

Meşhed kentinde imam Rızanın Türbesi bulun-
duğundan, şehrin halkının büyük ölçüde şiidir.

Şiilik iranda her zaman olmakla birlikte resmi
olarak sefeviye devresinden sonra yerleşmiştir. Bu neden-
le eski medreselerde bu devirden önce yapılmamıştır. Es-
ki medreseler şunlardır :

Balaser Medresesi :

Bu medrese imamın kabrinin üst kısmında bulun-
duğu için Balaser (başucu) denmiştir.

Perizad Medresesi :

Değişik biçimde inşa edilmiş bir medresedir.
Meşhede gelen din adamları önceden bu medresede konak-
lıyorlardı.

Doder Medresesi :

Goherşad Camii ile aynı zamanda yapılmıştır. Medresenin iki kümbeti vardır. Bu medrese en eski medreselerdendir ve halen kullanılmaktadır.

Heyrathan Medresesi : Bu medrese paiin khiyaban bestinde ve ikinci şah abbas zamanında yapılmıştır.

Mirza Cafer Medresesi :

Meşhedin en büyük medresesidir. Mimarı bakımından çok güzel ve görkemlidir.

Nevvab Medresesi :

Bu medrese şah Süleyman Sefevi zamanında yapılmıştır. Halen kullanılan medrese Naderi Caddesinde dir.

Abbas Kulihan Medresesi :

Paiin Khiyaban da yapılmıştır. Ve ek olarak bir de mescidi vardır.

Süleymanhan Medresesi :

Kaçarlar devrinde Meşhedde yapılmış olan tek medrese Süleymanhan medresesidir.

Meşhedin diğ er medreseleri ş unlardır :

Paiinpa medresesi (Sededdin), Fakelhan,
Bakeriye, Behzadiye, Ebdalhan medreseleri .

3.11. Tarihi eserler ve Meşhedin görünecek yerleri Naderi Türbesi : Nadir Ş ah Afş arın mezarlığ ında son yıllarda yapılan türbesidir.

Piri Palanduz Türbesi :

Sefevi Caddesinde (Paiin Khiyaban) da bilge bir kişi olan Pire Palanduza ait bir türbedir.

Gobede Heşti Türbesi : Noğan Mahallesindedir. Ş ah Abbas devresinde yapılmıştır. Bu türbe eski Meşhedin merkezindedir.

Bağ Melli :

Meşhedin ünlü bir parkıdır. Belediyeye aittir. Roknabadın meşhur kaynak suyu bu parkdan geçer. Parkın kuzey köşesinde bir sarnıç yapılmıştır. Eskiden terkos suyu olmadan önce bu sudan faydalanılıyordu. Parkın tam ortasında yakın zamanlarda yapılan güzel bir bina

restoran ve kafeterya şeklinde kullanılmaktadır.

Seyh Tebersi :

Tebersi caddesinde bir türbedir ve gusulhanenin yanındadır.

Gonbede Sebz :

Bu türbenin kümbedi yeşil firuze renkli olduğundan bu ismi almıştır. Türbe Şah Abbas devresinde yapılmıştır. Önceleri buradan Cadde geçmeden büyük bir bağ bulunmaktaydı.

3.12. Şehir dışı eserler ve gezilen yerler

Kuhsengi:

Meşhedin şehir dışındaki en güzel yerlerinden biridir. Meşhedin güneydağlarında kuhsengi adına yapılmış iki büyük tepe vardır. devrik şah zamanında yakın tarihlerde buraya büyük bir yol ile önüne büyük bir havuz yapılmıştır. Ağaçlandırma ve çiçeklendirme buranın güzelliğini arttırır. Havuzun uzunluğu 100 m. genişliği ise 60 m. dir. Buranın suyu gonabad kaynaklarından doldurulur. Bu kaynak suyu kuhsengi dağlarından iner. Suyun geçtiği yerlerin yanında kuhsengi dağlarından şehire kadar büyük ve görkemli bir bulvar vardır. 18 m.

genişliğindeki 4 yaya yolu, kara yolu ve kenarlardaki sekiz sıra halinde olan ağaçlandırmalar buranın cennet yolu olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Günümüzde kuhsengi ve çevresindeki tesisler belediye tarafından hotel olarak işletilmektedir.

Kuhsengi Eyvanı :

Kuhsengi havuzundan 500 m. ötede, kuhsengi Tepelerine çıkılan yolda, solda bir eyvan vardır. Bu eyvana kuhsengi eyvanı denir. Şah seti devresinde inşa edilmiştir.

Keşfrud :

Şehrin 2 km. kuzeyinden geçen bu nehrin kaynak yeri çemen radkan meşhede 70 km. uzaklıktadır. Nehir serehse kadar 240 km. yol gider ileride Herirud nehrine birleşerek Afganistana uzanır.

Tus ve şahi köprüsü bu nehrin üzerinde yapılmıştır. Meşhed halkı keşfrunda Derba olarak da adlandırır.

Çemen kahkaha :

Meşhedin yakınlarında kahkaha diye bir köy bulunmaktadır. Bu köyün çok sağlam bir kalesi ve bu kaleye ait 4 kapı vardır. Kalede kullanılan kerpiçlerin boyutları

7x40 x40 cm dir. Eskiden burası askeri bölge idi.(14)

Ferdevsinin mezarlığı ve türbesi :

Abul kasım ferdevsi İran'ın en büyük şair-
lerindedir. Ünlü eseri Şahname dünyanın en büyük
edebi yapıtlarındandır. Şairin Türbesi Mehedin 29 km.
uzaklığında kuzeybatısındadır.

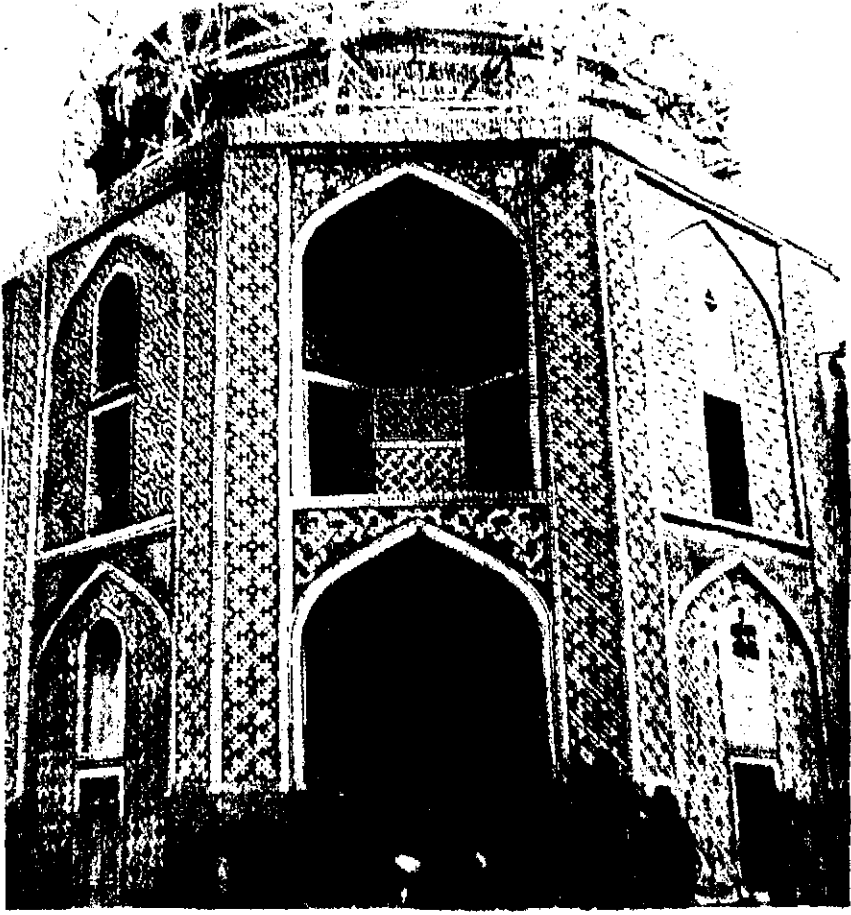
Hace Rebi :

Meşhedin kuzey batısında 6 km. uzaklıkta Hace
Rebi Türbesi vardır. Binanın şekli sekizgendir. Küm-
bedin yüksekliği 18 m. dir. ve safeviler devrine ait
görkemli kaşileri vardır. Geniş ve güzel bir bahçeye
sahiptir. Binaanın restorasyonu 20 yıl önce yapılmıştır.

Toroğ :

Meşhedin 5 km. ötesinde geniş bir ova vardır.
Bu ova meşhede gelmeden önceki son birsal alanıdır.
Eskiden burası birkaç yolun birleştiği bir kavşaktır.

(14) Mottele Şems - 3 cilt- İmadelseltene Nasereddin
Şahın veziri intibaat .

MEŞHEDE HACE REBİİN TÜRBESİ

Meşhede çok yakın olduğu halde kervanlar yolculuklarında burada konaklıyorlardı. Bir kaç kervan - saray hala mevcuttur. Büyük Toroğ kervansarayı Şah Süleyman ssefevi tarafından yaptırılmıştır.

Naderi Tepesi :

Toroğ kervansarayı karşısında insan eli ile yapılan bir tepe vardır. Naderi tepesi olarak adlandırılan bu tepenin yüksekliği 350 m. dir. Ve basamak şeklinde taşlarla tepesine ulaşılır. Bu tepede eski zamanlara ait insan ve hayvan iskeletleri, eski eşyalar ve büyük kerpiçler bulunmuştur. Bu nedenle yapılmış tarihi olarak yaklaşık 200 yıl öncesi tahmin edilmektedir. (15).

Hace Ebaselt Türbesi :

Meşhed-Tahran Caddesinin 12 km. ötesinde Hace Ebaselt Herevi Türbesi vardır. Hace Ebaselt imam Rızanın yakınlarından. Rivayetlere göre bazen imamın hizmetinde bulunduğ u söylenir. Bu sebeple halkın sevgisini kazanmıştır. Zavvar Meşhede ve Astane Kudse gitmeden önce mutlaka bu türbeyide ziyaret eder.

(15) Mötterl..

Hace Morad Türbesi :

Meşhed-Tahran Caddesi üzerinde Hace Ebasalt Türbesini 3 km. geçtikten sonra Hoca Morad Türbesine varılır. Hoca Morad'da İmam Rızanın yakınlarındanndır. Türbe Cadde kenarında değil., biraz ötede bir dağın arasında gömülüdür. Sadece küçük ve yeşil kümbedi görünür . İçi aynalarla süslenen türbenin yanında birde çeşme vardır. Bu bölgenin çiftçileri hasad sonunda türbeye gelip kurban keser ve adak adarlar.

Eyaz Türbesi :

Meşhed-Tahran Caddesinde Hace Eba Selt den sonra Tahran-Feriman yollarınının ağzına gelinir. Buranın adı senge bestdir. Caddenin doğu tarafında Eyaz Türbesi vardır. Kümbet ve minaresi Gazneği sultan Mahmut devrine attir. Çevresinde kervansaray ve medrese kalıntıları vardır. Kümbetin içinde çok güzel bir kitabe bulunur. Minaresinin mimari tarzı görkemlidir. Kitabelerin yazıları tuğladan yapılmıştır (16).

(16) Asare Melli İran -Ernest Her tz feld.

Çeşme Gilas (Kiraz Çeşmesi) :

Bu çeşme tus yakınlarındadır. Bu çeşmenin suyunun meşhedden geçirilmesine ilk defa Amir Ali Şir Novaii tarafından başlanmış ve Şah Abbas Sefevi devresinde bitmiştir. Çeşme Gilas Meşhedden 48 km. uzaklıktadır.

Meşhedin yaylaları :

Meşhedin yemyeşil ve yabancı yaylalarında en güzel ve tabii manzaraları görebiliriz. Tus ve Nişabur ovaları arasındaki Nişabur dağları iki taraftan çevreye güzellik katmaktadır. Dağın kuzey ve güney eteklerinden bu iki ovaya bir çok çeşme ve nehir iner. Bu nehirler Tus ovasında büyük meyva ağaçlarının çevrelediği büyük bir hehir oluşturur. Burada onlarca köy vardır . Ve özellikle yaz günleri şehir halkı bu kırsal bölgeye gezmeye gelir.

Ahlemd :

Meşhede 84 km. uzaklıkta ve güney batıdadır. Ünlü şelalesinin yüksekliği 23 m. dir. Elma ve armudu meşhurdur.

Vekilabad :

Meşhedin 12 km. uzağında ve güney batısında yer alan bir gezinti bölgesidir. Yayla Meşhede doğru

süıratle büyüdüğünden buraya olan uzaklığı hergün dahada azalmaktadır. Bu nedenle artık yayla halinden çıkarak tatil günleri için kullanılan bir yer haline dönüşmüştür.

Şahan Germab :

Mkeşhedin 72 km. ötesinde güneydoğusunda bulunan bir tepenin üzerinde yer alan maden suyudur. Suyun sıcaklığı 45° C dir. 3-6 km. uzaklığındaki köylerin hamamlarına buradan su ulaştırılır. Bölge kür mahallesi arasındadır. Suyu romatizma ve kemik hastalıklarına büyük ölçüde faydalıdır. 17 m. uzunluğunda , 8 m. genişliğinde üstü kapalı büyük bir havuzu vardır. Bu havuzlu bina şah Süleyman Sefevi devresinde yapılmıştır. Bina- nın etrafında konaklama isteyen turistler için yakın zamanlarda birkaç ev yapılmıştır. Buraya iki gidiş yolu vardır. Şahan Germab ana yolu daha tehlikeli ve dağlık- dır. Bu yüzden Feriman yolu Tavsiye edilir.

Çeşme Sabz (yeşil çeşme) :

Bu çeşme bir ova ortasından çıkar ve uzunluğu 1 km. genişliği 100-300 m. dan bir göle dökülür. Meşhedin 60 km. uzağında, Binalud dağlarında bulunan suyunun güzel-

liği ile ünlü bir çeşmedir. Güzel iklimi olan çevresiyle birlikte anılır.

Moğan Mağarası :

Meşhede 90 km. uzaklıktadır. Uzunluğu 500 m. dir. içinde bir çok havuz ile damlalardan oluşmuş kireç sütünları vardır. Moğanın ağzına Moğan köyünden yürüyerek gidilir.

Radekan:

Taberanın batısında 60 km. ötede ve Noğanın batısında 85 km. ilerisinde bir kasaba vardır. Keşfrud nehri Radekandan çıkan Tus ve Meşhedden geçerek 240 km. ötede Serehse varırve oradan Herirud nehri ile birleşir.

Mile Radekan :

Radekan kasabasının 3 km. uzağında bir burç vardır. Yüksekliği 25 m. dir. çapı 40 m. iç çapı ise 25 m. dir. iç şekli sekiz gendir ve iki kapısı vardır.

3.13. KONAKLAMA TESİSLERİ

Turizm ile hotelcilik çalışmaları birbirinden kopuk ve farklı geliştiğinden, ayrıca ülkenin son yıllarda içinde bulunduğu siyasi -iktisadi durum nedini ile de bu alandaki çalışmalar zayıftır. Bütün bunlara bağlı olarak dış turizmde fazla gelişmemiştir. Örneğin ; Meşhed gibi yoğun turist akımının olduğu bölgede yatak sayısı sürekli yetersiz olmaktadır.

Konaklama tesisleri bakımından Meşhedin İstatistik Tabloları aşağıdadır.

Konaklama Tesisleri Sayısı , Oda ve yatak Sayısı Açısından (17)

Derecesi	Konaklama Tesisi	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Lüks	1	138	276
4 Yıldız	1	146	321
3 "	7	70	173
2 "	11	549	1121
1 "	12	603	1342
Derecesiz	5	302	668
Toplam	37	2346	5114

(17) İrşadi İslami Bakanlığına ait Deftere İrangerdi ve Cehangerdi İstatistik bölümü .

Turist sayısı ve konaklama tesislerinde ortalama kalma süresi

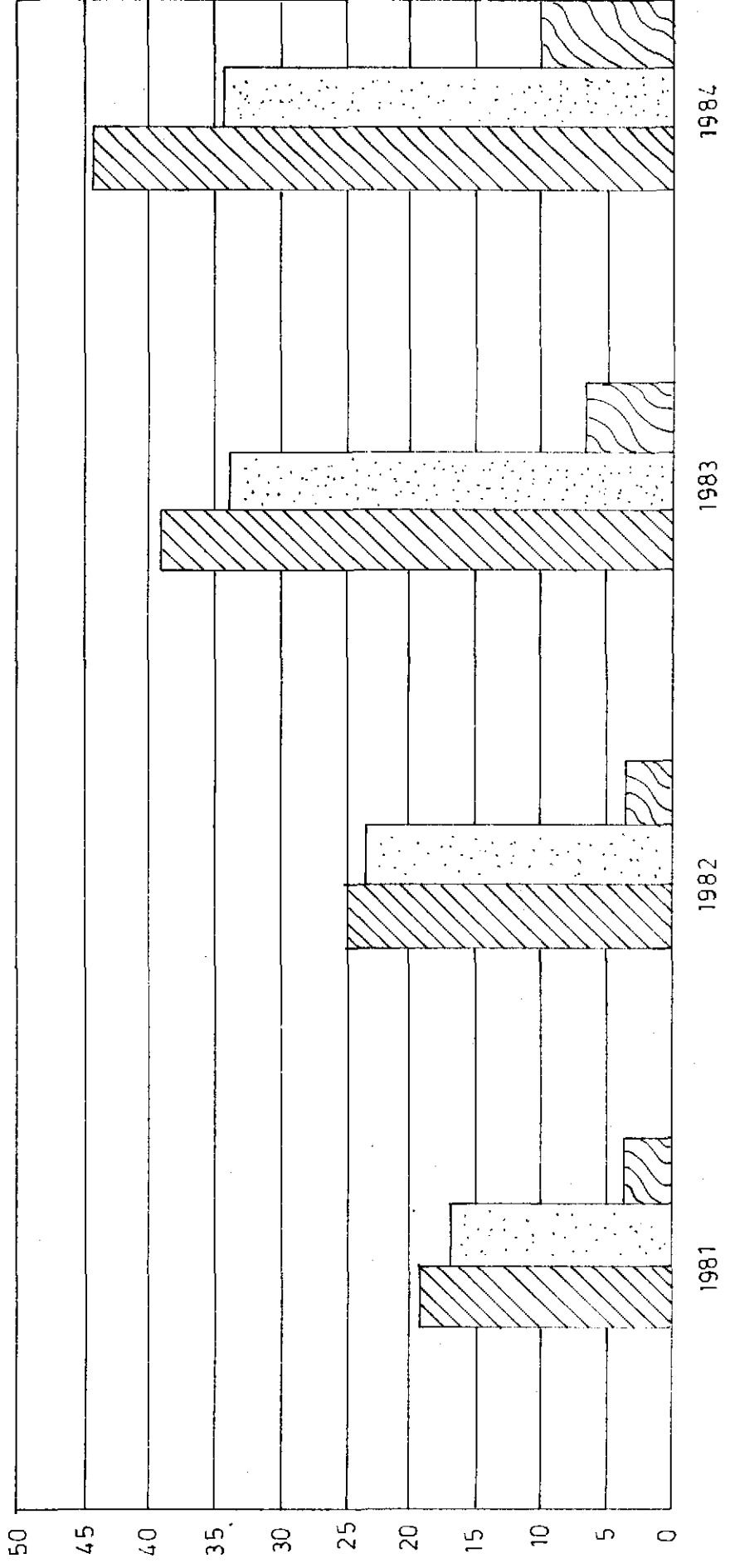
Derecesi	Turist sayısı	Geceleme süresi	Ort.kalma süresi
Lüks	18781	50609	2.7
4 Yıldızlı	21779	70743	3.2
3 Yıldızlı	79473	289331	3.6
2 Yıldızlı	68587	287878	4.2
1 Yıldızlı	57764	228705	4
Derecesiz	26004	106314	4
Toplam	272388	1033580	3.8

Konaklama tesislerinde kalan turist sayısı yabancı ve yerli turistlere göre

Derecesi	Toplam	İranlı Turist	Yabancı Turist
Lüks	18871	18343	438
4 Yıldızlı	21779	21667	112
3 Yıldızlı	79473	79044	429
2 Yıldızlı	68587	68279	308
1 Yıldızlı	57764	57286	478
Derecesiz	26004	25900	104
Toplam	272388	270519	1869

Bu çalışmalar dışında ülkedeki turizm hareketini arttırmak ve canlandırmak amacıyla özel olarak programlanmış turlar düzenlenmektedir. Bu Turların hava yollarına ait tablosu aşağıdaki gibidir.

 TOPLAM YOLCU
 İÇ TURİZM
 DIŞ TURİZM

1981

1982

1983

1984

Bu konaklama tesislerinden başka yaklaşık 730 tane hotellerden daha düşük seviyede olan , misâfirhane olarak adlandırılan konaklama tesisi vardır. Bunlardan yalnızca 260 tanesi resmi belgelidir (18). Diğerleri izinsiz çalışmaktadır. Bu misafirhaneler hotellerin yetersizliği nedeniyle genellikle Astan Kuds'un yakınlarındadırlar.

4- TURİZM ALANINDA ÜLKE GENELİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

4.1. Ülke turizmini geliştirmek amacıyla 1964 yılında devlet tarafından " Sazeman Celebe Seyahan " adıyla bir kuruluş oluşturulmuştur.

1978 devriminden sonra bu kuruluş " Deftere Cehan Gerdi " (seyahat bürosu) adını almıştır. Görevleri bir kaç grupta toplanır.

4.1.1. BÜTÇE VE PROGRAMLAMA GRUBU

a) Özel sektörün isteklerini ve verilen dilekçeleri inceleyerek isteklerin yerinde olup olmadığına karar vermek .

b) Özel sektöre gerekli turistik tesisleri inşa etmek ve kurmak için maddi olanaklar yaratmak, bu

(18) Turizim dergisi

sektörün projelerini imar ve iskan bakanlığına göndermek .

c) Ülke dışına çıkan İran vatandaşlarının istatistik araştırmasını yapmak .

d) İrana gelen yabancı turistlerin istatistiklerini ve tablolarını çıkarmak.

e) Döviz gelirlerinin istatistik çalışmalarını hazırlamak.

f) Turizm dergisi çıkarmak ve bunları Farsça, İngilizce dillerinde bastırarak bütün devlet organları ile yabancı turizm kuruluşlarına göndermek.

g) Dış turizm raporlarını hazırlamak ve bu raporları Dünya Turizm kuruluşu ve Güney Asya Bölgesi Komisyon Bürosuna göndermek

h) Bütün yabancı ülkelerin turizmini araştırmak

ı) Yabancı ülkelerin turizm ile ilgili basın ve yayınlarını incelemek

i) İnşaat müteahhitlerinin mali durumlarını kontrol etmek . Turizm sektörüne ait bitmiş veya bitmek üzere olan inşaatların taleplerini araştırmak.

FENNİ GRUBU ve GÖREVLERİ

a) Şehirdışı caddelerin kenarlarındaki restavrantların plan ve projelerini hazırlamak, inşaatlarını kontrol etmek.

b) Turistik tesis ve hotellerin fenni kontrolünü yapmak. İşlem kurallarına uygun olup olmadığını tesbit etmek ve gerekiyorsa düzeltilmesi için gerekli işlemleri yapmak.

c) Turistik tesisler için devletten borç alan devlet veya özel sektör kuruluşlarının durumlarını incelemek .

d) Bitmiş durumda olan turistik tesis veya binaları kısa sürede teslim almak için bir komisyon göndermek.

e) Projeleri programlanmış olan inşaatların araç ve gereçlerini tesbit etmek ve onları ticari hizmetler kollektif şirketine göndermek.

f) Çalışma belgesi almak isteyen turistik tesisleri ziyaret ederek incelemek.

KOLAYLAŞTIRICI HİZMETLER GRUBU VE GÖREVLERİ

a) Eğitici makalelerin okunması, incelenmesi ve turizm politikasının tesbiti .

b) Bölge ve illerin kimliğini tesbit için gerekli bilgileri toplamak.

c) Hava alanlarında, otobüs terminallerinde rehberlik yapmak, bilgi vererek yolculukları kolaylaştırmak.

d) Yabancı gazetecilerin çalışmalarını kolaylaştırmak .

e) Kentlerin haritalarını yenilemek, bu amaçla yeni caddelerin ve umumi mekanların isimlerini toplamak.

f) Terminallerin eksikliklerini tesbit etmek ve ilgili makamlara bildirmek.

g) Dünyadaki turizm komisyonları ve oturumlarına katılmak .

EĞİTİM VE GÖZETME GRUBU GÖREVLERİ

a) Turistik tesisleri derecelerine göre sıralamak.

b) Turistik tesislerin ücret tarifelerini belirlemek ve diğer ilgili makamlarla görüşmek.

c) Turistik tesisler için gerekli kanun ve kuralları hazırlamak.

d) Turistik tesisleri belgelendirmek.

e) Turistik tesislerin uzmanlarca teftişini sağlamak .

f) Turistik tesislerin islam kurallarına uygun olması için tesis müdürleri ile görüşmeler yapmak.

g) Fenni grup ile birlikte şehir dışı yollar

Üzerinde bulunan turistik tesisleri teftiş etmek ve raporlarını hazırlamak.

h) Turistik tesislerin ihtiyaçlarını belirten formları incelemek

ı) Devletin haklarını (vergi, sigorta, v.b.) diğer ilgili makamlarla birlikte korumak ve bu nedenle turistik tesislerin zamanında belgelendirilmesini sağlamak.

j) Turistik tesislerden gelen şikayetleri incelemek.

SEYAHAT ACENTELERİ GRUBU VE GÖREVLERİ

a) Seyahat acentelerini ziyaret etmek .

b) Bilgi vermeleri için seyahat acentelerine bilgi göndermek.

c) Seyahat acenteleri için gerekli kuralları belirlemek.

d) Seyahat acentelerini denetlemek amacıyla fenni bir komite kurmak. Bu komitenin görevleri :

1- Seyahat acentelerini belgelendirmek

2- Şikayetleri ve yolsuzlukları incelemek ve karar vermek

3- Seyahat acenteleri müdürlerinin yetkilerini incelemek ve kontrol etmektir.

e) Belgesiz kurumların çalışmalarına engel olmak.

f) İrandaki turizm ilanları ve mecmualarını kontrol etmek, gözetmek .

g) Seyahat acentelerinin islam kurallarına uygun olup olmadığını kontrol etmek.

h) Seyahat acentelerinin çalışmalarına ait rapor hazırlamak .

i) Turist rehberlerine ait yeni kurallar tayin etmek.

4.2. ÖZEL OLARAK NEŞHET'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Devrik Şah Rıza Pehlevi zamanında Meşhed'in önemli turizm merkezi Astan-ı Kuds çevresindeki Köhne binalar yıkılarak bu bölge temizlenmiş ve yerine 2081 mağazayı kapsayan çarşılar inşa edilmiştir. Bu çarşılar modern ve bakımlıdırlar. Çarşı bölgesinde yeşillendirme çalışmaları da önemsenmiştir. Bu çalışılan grubu Bazar-ı Rıza işmiyle adlandırılır. Çarşı ve mağazalar hareme yakınlığı nedeni ile (yaklaşık 400 m) turistlerin tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır. (2).

(20) Astane Kudse Rezevi dün ve bugün s. 155.

Ayrıca bölgenin yeşil olan ihtiyacını karşılayacak ölçüde çalışmalar yapılmış, bu amaçla büyük bir alanı kaplayan Milli Park düzenlenmiştir.

DEĞERLENDİRME - SONUÇ

Konuya başlarken açıkladığım gibi turizm hareketi ülkenin ekonomik, sosyal ve politik konumu ile sıkı bir ilişki içindedir.

Bu nedenle şu anda İran turizmini ülkenin içinde bulunduğu şartlara göre değerlendirmemiz gerekir.

Son yıllarda turizm hareketindeki genel zayıflık nedeniyle, turizme kolaylaştırıcı ve geliştirici katkısı olan seyahat turlarında yok denilecek kadar azdır.

Turizmin önemli bir elemanı olan konaklama tesisleri ise oldukça yetersizdir. Devletin kendi olanaklarının yetmediği yerlerde özel sektörü bu alanda desteklememesi veya işbirliği içine girmemeside bu yetersizliği kalıcı kılmaktadır.

Konaklama tesisleri daha çok dini seyahatlerin yakın olduğu Astane Kudse Rezevi yakınlarındadır. Ülkenin ikinci büyük şehri olan Meşhedde bulunan hotellerin yetersizliği - ki toplam 37 tanedir - misafirhane olarak adlandırılan konaklama tesislerini ortaya çıkarmıştır.

Fakat bu tesislerin devlet tarafından denetlenmesi oldukça zayıftır. Toplam 730 misafirhanenin yalnızca 260 ının resmi belgeli olması bunu açıkça ortaya koymaktadır. Meshetde bunların dışında birkaç kamp ve benzeri konaklama tesiside mevcuttur.

Tesislerdeki bu yetersizlik nedeniyle yüzlerce aile evlerini pansiyon olarak kullanıma açmaktadırlar. Ancak, bu pansiyonların genellikle sıhhi şartlardan yoksun olmasında büyük bir olumsuzluk teşkil etmektedir.

Turizmin yoğun olduğu aylarda mali durumu iyi olan bile hotel yetersizliğinden ötrü bu evlerde kalmaktadırlar.

Tüm ülkede ise devlete ait tesislerin sayısı sadece yetmişbeşdir (21) .

1979 devriminden sonra konaklama tesislerinde düşük fiyat uygulamasına gidilmiş, böylelikle daha geniş kitlelerin bu tesislerden faydalanmasına olanak sağlanmıştır.

Ülkenin genel olarak her alanda dışa kapalı

(21) Deftere Cehangerdinin yönetim kurulu başkanı Mustafa Tehranının Etelaat Gazetesi ile yaptığı röportajın , gazetenin 17765 sayı ve 17 Aralık 1985 tarihli sayısından

politikası, üretimini zorunlu ihtiyaçlar ölçüsünde sınırlandırması , dış turizmde büyük ölçüde zayıflatmıştır. Ayrıca, yıllardır süregelen savaş ve getirdiği sonuçlarda zaten turistler için itia koşullar yaratmıştır. Bununla birlikte dış turizm kaybından enaz etkilenen alan dini turizm olmuştur. Bunuda yönetimin döne verdiği büyük önemle açıklayabiliriz.

Bütün bu nedenlerden ötürü bu alanda getirilebilecek somut öneri ve çalışmalarda oldukça dar sınırlarda kalmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- 1- Az Kasre Şirin be Tus (Farsça, Fransızca) 1313
- 2- Bamed, Mehdi, Asare Tarihi klat ve sarahs
- 3- Beyhaği Abulhasan, Tarihe Beyheği
- 4- Diruz-Emruz. Astane Kudse Rezevi
- 5- Fehreste Cevaherate Astane Kudse Rezevi 1300
Ketebhane Astane Kudse Rezevi sayısı 8446 el yazması
kitap
- 6- Godar- Andre, Asere İnan 4. cilt.
- 7- Hakim olmemalek, Sefername Horasan, 1286
- 8- Hertzfeld Ernest-Asere Melliye İnan
- 9- Hertzfeld Ernest- Ebniye ve Asare Tarihe İnan
- 10-Mecelleye Cehangerdi, Enteşerate Deftere Cehangerdi
- 11-Mirza İsmailhan, Asarelrezeviye, Surete vefğnamehaye
Astane Kuds
- 12-Mottele Şemsi İmadelseltene Nasereddin Şahin veziri
intibaat, 3. cilt.
- 13-Nafisi said, Temeddane Sasani 1. cilt
- 14-Rahnemaye Şehrha ve Şehrestanhaye İnan
- 15-Recebniya Masud , Sefername Klaviha 1337
- 16-Rezmara, Coğrafi yaye Mofessele Horosan
- 17-Riyazi Gulam Riza, Daneşveran Horasan

- 18- Sabeti Moayyed- Tarihe Nişabur
- 19- Samedi Habibullah, Rahnemaye Muze
- 20- Sefername NaserHosro
- 21- Sehab Abulkasım, zedegiye Hz. Riza 2. Cilt
- 22- Seyidiyan Abdulhüseyin, Serzemin ve merdome İran
- 23- Şafii Mohammed Ali, Ebneyemin e Ebniyeye Tarihie Frumed
- 24- Şarlati Ali, Rahnemaye Horasan, Enteşarate Alefba
1984.
- 25- Tahmani Nisaburi, Abu Abdullah Mohammed, Nişabur
tarihi 5. yüzyıl.

